

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน ได้ผลการวิจัยดังนี้

จากการดำเนินการคัดเลือกชุมชนรองรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวิสาหกิจชุมชน ด้านการเกษตร และด้านการท่องเที่ยว/บริการ 3 ชุมชน โดยคัดเลือกจากชุมชนที่ผ่านเกณฑ์กรมพัฒนาชุมชนได้กำหนดไว้ ได้แก่ ด้านวิสาหกิจชุมชน บ้านหนองอ้อ หมู่ 7 ตำบลชุมแสงสงคราม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ด้านการท่องเที่ยว/บริการ บ้านนาบัว หมู่ 4 ตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และด้านการเกษตร ได้แก่ บ้านโรงเจ๊ก หมู่ 5 ตำบลสามเรือน อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย กิจกรรมที่ได้ดำเนินงานเป็นการเสริมสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน สร้างความเชื่อมโยงการบริหารการจัดการพัฒนาชุมชนให้สัมพันธ์อย่างเกื้อกูลและเกิดความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยความเข้มแข็งของชุมชนกับการบริหารจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม เป็นพื้นฐานของการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ยังเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้คนในชุมชน ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพและความพร้อมของชุมชน เพื่อเสริมสร้างวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ที่นำศักยภาพปัญหาวิเคราะห์กำหนดกิจกรรมดำเนินงานตามความสามารถของชุมชนและพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่

จากการดำเนินโครงการโครงการวิจัยการถอดบทเรียนและถ่ายทอดองค์ความรู้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนนั้น ทางคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการโครงการฯ ในเขตพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนล่างซึ่งเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและเป็นชุมชนที่มีความพร้อมในการรองรับการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง มีการรวมกลุ่มในชุมชน ต้องการพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเข้มแข็งในด้านวิสาหกิจชุมชน ด้านการเกษตร และด้านการท่องเที่ยว/บริการ เป็นชุมชนที่มีความเหมาะสมในการดำเนินโครงการ โดยการดำเนินโครงการเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายบนพื้นฐานหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการร่วมพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความพร้อมในด้านการดำรงชีพ และมีอาชีพที่มั่นคง พัฒนาทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดความพร้อมในการขับเคลื่อนหมู่บ้านชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตบนรากฐานสังคมแห่งการเรียนรู้และเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้จัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชน ผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการ

ถ่ายทอดองค์ความรู้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ บ้านหนองอ้อ หมู่ 7 ตำบลชุมแสงสงคราม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

สภาพปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านหนองอ้อ

กลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองอ้อ ยังไม่มีสถานเก็บข้าวหรือยุ้งฉางที่ได้มาตรฐานในการเก็บข้าวที่สีแล้ว ทำให้ข้าวมีความชื้น มูลค่าข้าวลดลง ชาวบ้านมาสีข้าวแล้วต้องนำไปเก็บเอง เพื่อการบริโภคและจำหน่าย ฉะนั้น จึงทำให้การผลิตทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (Good Agriculture Practices: GAP) รวมถึงแนวทางในการทำการเกษตร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีนั้น ยังไม่ตรงตามมาตรฐานที่กำหนด ในด้านเศรษฐกิจ พบว่า ประชาชนในพื้นที่มีรายได้น้อย เนื่องจากมีอาชีพเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว ขาดความรู้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน รายได้ส่วนใหญ่เสียไปกับการลงทุนทางการเกษตร เช่น ปุ๋ย การสีข้าว และการพึ่งพิงวัตถุดิบจากภายนอกชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ไม่นิยมการรวมกลุ่มเพื่อส่งเสริมอาชีพและรายได้ โดยเฉพาะวิสาหกิจโรงสีข้าวชุมชน เนื่องจากไม่มีการระดมหุ้น เป็นการสีข้าวเพื่อบริการคนในชุมชน สิ่งที่กลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวได้รับคือ จำข้าวและปลายข้าว โดยนำไปขายเพื่อเป็นค่าบริหารจัดการในกลุ่ม เช่น ค่าน้ำไฟ คนดูแล เป็นต้น นอกจากนี้ ปัจจัยด้านกำลังการผลิตคือ โรงสีข้าวที่มีขนาดเล็ก เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ทางกลุ่มยังไม่ได้รับสมาชิกเพิ่ม แต่ชาวบ้านมีความพึงพอใจในการได้รับบริการจากกลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวค่อนข้างมาก ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกปรับเป็นพื้นที่การเกษตรเนื่องจากเป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากในฤดูน้ำหลากและขาดน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ส่วนงบประมาณในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวยังมีน้อย การช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐไม่เพียงพอต่อการพัฒนาวิสาหกิจโรงสีข้าว ซึ่งได้แก่ โรงเก็บข้าวหรือยุ้งฉาง ซึ่งใช้งบประมาณมากในการก่อสร้าง จึงทำให้กลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวเริ่มวางแผนในการรับสมาชิกเพิ่มเพื่อการระดมหุ้นในการบริหารจัดการกลุ่ม

จากสภาพปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านหนองอ้อ เกิดแรงจูงใจและความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ในการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบเพื่อให้หมู่บ้านของตนเกิดการพัฒนาด้านวิสาหกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวชุมชน เรื่องการรับสมาชิก การระดมหุ้น ระบบการบันทึกบัญชีอย่างเป็นระบบเรียนรู้เรื่องโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มและระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร การ

สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์กับภายนอกกลุ่ม การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า/วัตถุดิบจากแหล่งอื่นๆ รวมทั้งปัจจัยในการผลิตและศักยภาพโรงสีข้าว การผลิตข้าว คุณภาพของสถานที่ผลิต อุปกรณ์และเครื่องมือ การพัฒนาสินค้าในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงสินค้าให้มีคุณภาพ การจัดการด้านกระบวนการผลิต การตลาด แหล่งจำหน่ายสินค้า การรองรับของตลาดสินค้า รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ความสามารถในการสร้างกำไรของกลุ่ม รวมถึงปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพและการขยายผลการจัดตั้งกลุ่มในชุมชน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาแลกเปลี่ยนดูงานกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในด้านวิสาหกิจโรงสีข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วยในระยะต่อมา

ภาพ 37 โรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองอ้อ

กระบวนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ

1. การประชุมชี้แจงโครงการและลงสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านหนองอ้อ

ทางคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อชี้แจงโครงการโครงการวิจัยการถอดบทเรียนและถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้การประยุกต์ใช้

เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน ให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนและพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความพร้อมในการดำรงชีพ และมีอาชีพที่มั่นคง พัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความพร้อม นำองค์ความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับการยกระดับชุมชนของตนเองได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ หลังจากชี้แจงโครงการให้กับชุมชนเข้าใจถึงหลักการในการดำเนินโครงการฯ จึงได้ลงสำรวจพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งทางด้านกายภาพชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมและสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยร่วมประชุมกับผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน กรรมการและสมาชิกกลุ่ม และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรอำเภอ เป็นต้น การเก็บข้อมูลเน้นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนทั้งการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ ถ่ายภาพ จุดบันทึก และการแจกแบบประเมินความต้องการการเรียนรู้ และให้คนในชุมชนร่วมกันนำข้อมูลที่ได้มาทำวิเคราะห์ ระบุปัญหาและศักยภาพของชุมชน

2. กิจกรรมการศึกษาดูงานเกิดจากการศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในระหว่างวันที่ 17-19 ธันวาคม 2556 บ้านคลองกล้วย หมู่ 8 ตำบลคอชุม อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

เพื่อให้เข้าใจถึงศักยภาพของพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีความต้องการที่จะพัฒนาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีศักยภาพที่ช่วยให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น โดยให้ชุมชนบ้านหนองอ้อร่วมกันมองหาศักยภาพ จุดเด่น และเอกลักษณ์ของชุมชนต้นแบบเพื่อจะได้กำหนดทิศทางการพัฒนาและร่วมกันทำแผนพัฒนาโครงการต่อยอดกิจกรรมได้ตรงตามความต้องการของคนในชุมชนหนองอ้อ คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการศึกษาดูงานในพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการศึกษาเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้กับชุมชนของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ดังนี้

การพัฒนาวิสาหกิจตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวชุมชน การรับสมาชิก การระดมหุ้น ระบบการจัดทำบัญชี การบันทึกรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ โครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มและระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์กับภายนอกกลุ่ม การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า/วัตถุดิบจากกลุ่มอื่น ปัจจุบันในการผลิตและศักยภาพโรงสีข้าว การผลิตข้าว คุณภาพของสถานที่ผลิต อุปกรณ์และเครื่องมือ การ

พัฒนาแบบสินค้าในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงสินค้าให้มีคุณภาพ การจัดการด้านกระบวนการผลิต การตลาด แหล่งจำหน่ายสินค้า การรองรับของตลาดสินค้า รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ความสามารถในการสร้างกำไรของกลุ่ม รวมทั้ง ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพและการขยายผลการจัดตั้งกลุ่มในชุมชน โดยการศึกษาดูงานครั้งนี้คาดหวังให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อได้เรียนรู้และศึกษาการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวชุมชนคลองกล้วยซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีการพัฒนา ปรับปรุงจากความร่วมมือของคนในชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มคณะทำงานในชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจนได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด

บทเรียนที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

หลังจากที่ชุมชนได้ศึกษาดูงานสามารถนำรูปแบบทั้งการจัดการ รูปแบบทางกายภาพของสถานที่ เอกลักษณ์ของชุมชน มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง และกิจกรรมการฝึกอบรมความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ณ ศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียนชาวนั้น ทางคณะผู้วิจัยได้สรุปผลลัพธ์จากการศึกษาดูงานและการอบรมร่วมกับชุมชนบ้านหนองอ้อโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการถอดบทเรียนในรูปแบบทั้งโครงการ ซึ่งเป็นการถอดทั้งระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และสรุปผลลัพธ์เมื่อสิ้นสุดโครงการ ซึ่งทางทีมงานผู้ร่วมถอดบทเรียนได้ใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Story Telling) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังจากปฏิบัติ (After Action Review) ร่วมกันโดยเน้นการตั้งคำถามที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม และสามารถประเมินความพึงพอใจผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมาได้อย่างเหมาะสม สามารถวิเคราะห์ผลจากการปฏิบัติงาน ปัญหาอุปสรรค และทำให้เข้าใจถึงความต้องการของชุมชนในครั้งต่อไปได้ จากนั้น ชุมชนบ้านหนองอ้อได้นำความรู้ที่ได้มาศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ เพื่อนำมาปรับใช้ให้เข้ากับชุมชนตนเอง โดยได้สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน ดังนี้

ในอดีตชุมชนบ้านคลองกล้วยไม่แตกต่างไปจากชุมชนเกษตรกรรมอื่นๆ ในทุกพื้นที่ของประเทศที่ประสบกับปัญหาการผลิตในภาคเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นสวนทางกับราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้ เพราะการตลาดถูกผูกขาดจากพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านต้องพบกับภัยธรรมชาติทั้งภัยแล้งหรือน้ำหลาก ส่งผลกระทบกับรายรับและรายจ่ายของแต่ละครัวเรือนมากขึ้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เมื่อสะสมนานวันเข้าส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สิน เพราะรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และยิ่งเมื่อกระแสวัตถุดิบไหลบ่าเข้ามา

ปัญหาต่างๆ ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดหันไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ เพราะมีรายได้ที่มั่นคงกว่าการประกอบอาชีพด้านการเกษตร จนเกิดการขาดแคลนแรงงานทดแทนในภาคการเกษตรของชุมชน ถึงแม้ชุมชนบ้านคลองกล้วยจะประสบกับปัญหานานัปการที่เข้ามารุมเร้า แต่ด้วยศักยภาพของชุมชนที่มีความเข้มแข็งในเรื่องของลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่สมาชิกทุกคนในชุมชนอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน มีความรักสามัคคี อันมีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติของชุมชนมาแต่ครั้งอดีต แกนนำชุมชนและชาวบ้านจึงได้ลุกขึ้นมาช่วยกันหาหนทางแก้ไขและปรับตัวเพื่อให้ชุมชนบ้านป่าสามารถยืนหยัดและดำรงอยู่ท่ามกลางปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้

นายมานัส รัตนสากล ผู้ใหญ่บ้านคลองกล้วย ได้กล่าวว่า “เราพึ่งพาตนเอง ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในทุกด้าน จุดเด่นคือ เราพัฒนาคน พัฒนาจิตใจให้เป็นหนึ่งเดียว โดยการกระจายอำนาจให้ทุกคนมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน เมื่อทุกคนมีใจไปในแนวทางเดียวกันก็จะพัฒนาได้ง่าย” ประกอบกับแกนนำชุมชนได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในและนอกชุมชน จึงได้นำแนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเริ่มปรับใช้และปฏิบัติในชุมชน เพราะเชื่อว่า หากทุกคนในชุมชนสามารถปฏิบัติได้ก็จะสามารถช่วยลดปัญหาต่างๆ และช่วยเพิ่มความพอมี พอกิน พอใช้ของชาวบ้านควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้แนวคิดที่ว่า “การให้ทุกคนในชุมชนมีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในชุมชน โดยอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินงานทุกชั้นตอน”

ในปี 2548 ส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ได้เล็งเห็นถึงศักยภาพชุมชนในการขับเคลื่อนสู่วิถีแห่งความพอเพียง จึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ ทั้งเงินทุนและความรู้ด้านวิชาการ มีการจัดเวทีการเรียนรู้เพื่อจุดประกายความคิดสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกทุกคนในชุมชน ใช้กระบวนการชุมชนในการจัดทำแผน และกำหนดแนวทางการพัฒนาหมู่บ้าน อย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมของผู้นำและทุกครัวเรือนในชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในการร่วมกันใช้หลักบันได 3 ชั้นของการพัฒนา คือ พึ่งพาตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกัน และการสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยมีการเชื่อมโยงกิจกรรมกลุ่มอาชีพต่างๆ ระหว่างกันภายในชุมชน โดยได้นำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตนเองโดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาเพื่อค้นหาศักยภาพของ

ชุมชน ส่งผลให้เกิดแผนงานและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนครอบคลุมในทุกๆ ด้าน ทั้งใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นแผนการดำเนินงานในด้าน ต่างๆ เหล่านี้ได้ทำให้สมาชิกทุกคนชุมชนตระหนัก และเห็นความสำคัญของ ดิน น้ำ ป่า อันเป็น ทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน ทุกวันนี้ชาวบ้านหันมาทำเกษตรกรรมโดยไม่ใช้สารเคมี ให้ความสำคัญ กับการปรับปรุงบำรุงดินด้วยวิธีธรรมชาติหันมาทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ และมีการสร้างแหล่งน้ำ เพื่อใช้ในภาคการเกษตรและบริโภคในชุมชน มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำ เพื่อให้ทุกคนใน ชุมชนไม่ว่าจะเป็นต้นน้ำหรือปลายน้ำได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน และร่วมกันดูแลรักษาเฝ้า ระวังป่าชุมชนให้เป็นแหล่งอาหารและยารักษาโรคโดยมีกฎระเบียบการเข้าใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน โดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้อัน 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบไปด้วย

การมีเหตุผล มีการนำข้อมูลของชุมชนทั้งสภาพพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม มาพิจารณาอย่างรอบคอบ หาความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น และ ค้นหาศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนจนนำมาซึ่งความสำเร็จในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน

ความพอประมาณ ดำรงชีวิตด้วยความพอดีในมิติต่างๆ ดังนี้ คือ ด้านจิตใจ เริ่มจากการมี สติ มีจิตสำนึกที่ดี มีเมตตา เอื้ออาทร คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ด้าน สังคม ด้วยการสร้างความพอดีในทุกระดับของสังคม เริ่มจากครอบครัว ชุมชน และสังคมด้วยการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้จักถ่วงถ่วงกำลังเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิด จากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง ด้านเศรษฐกิจ คือ การอยู่อย่างพอดี พอมีพอกิน ไม่หรูหรา ฟุ่มเฟือย ด้านเทคโนโลยี มีการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาวะและความต้องการของ สังคม รวมถึงมีการพัฒนาเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้อง และเป็นประโยชน์ต่อ สภาพแวดล้อมของชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินชีวิตอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพ และร่วมกันรณรงค์รักษาทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนภูมิคุ้มกัน ชุมชนมีการเตรียมตัวและเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งใน ระยะใกล้และระยะไกล ที่เน้นแนวทางการพึ่งพาตนเองของชุมชน และพึ่งพาปัจจัยภายนอกเท่าที่ จำเป็น

ความรู้ ในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ชุมชนบ้านปาย่างได้อาศัยความรอบรู้ ทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องต่างๆ อย่างรอบด้านและรอบคอบ โดยนำความรู้แต่ละด้านเหล่านั้นมา เชื่อมโยงกัน ทั้งในด้านการวางแผนและการปฏิบัติ

คุณธรรม ได้นำคุณธรรมและจริยธรรมมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความมานะพยายาม รวมถึงการใช้สติปัญญาในการ ดำรงชีวิต ไม่ทอดทิ้ง รู้จักแบ่งปัน มีความเสียสละ ช่วยเหลือสังคมและชุมชน

โดยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกปลูกและฝังรากลงในจิตใจของชาวบ้านซึ่งได้ช่วยส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อน และจัดทำแผนชุมชนจนประสบความสำเร็จ และยังทำให้ชุมชน กลายเป็นชุมชนต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาศึกษา เรียนรู้ ความสำเร็จเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน อย่างยั่งยืนด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนบ้านคลองกล้วย ใน 3 มิติ ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ มีแหล่งทุนภายนอกชุมชน เช่น ธ.ก.ส. อบต. กองทุนหมู่บ้าน กองทุน บัญชี กองทุน SML กองทุนธนาคารข้าว กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน ฯลฯ เพื่อช่วย สนับสนุนการสร้างกลุ่มอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ด้านสังคม มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพชุมชน เช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ย อินทรีย์ ฯลฯ คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันทำให้มีความรักสามัคคี สังคมน่าอยู่ มีผู้นำ ชุมชนที่เข้มแข็ง โดยยึดหลักความสัมพันธ์ มีการร่วมมือกันในการดำเนินงานหรือกิจกรรมของ ชุมชนทั้งในและนอกชุมชนเป็นอย่างดี ด้านสิ่งแวดล้อม มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีป่า ชุมชน มีแหล่งน้ำธรรมชาติเอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีผืนดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่ การทำการเกษตร ในฤดูฝนใช้ปลูกข้าวและในบริเวณที่มีแหล่งน้ำสามารถปลูกพืชผักต่างๆ ได้ดี

โดยศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียนข้าวทำให้ได้รู้จักที่จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ สร้างอาชีพ สร้างความมั่นคงที่เกิดจากฐานการเรียนรู้การพึ่งตนเองอย่างเป็นขั้นตอน ทุกกิจกรรมเน้น ให้เกิด การเรียนรู้ที่สามารถปรับใช้ได้โดยง่าย ดึงดูดให้เกิดความสนใจและสามารถพัฒนา สู่มาตรฐานการผลิตที่สูงขึ้น ตลอดจนรู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด รวมทั้งรักษาสภาพแวดล้อม ให้มีใช้อย่างยั่งยืนเพื่อชนรุ่นหลัง โดยชุมชนได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนา เป็นกลไกสำคัญที่คนในชุมชนนำมาปฏิบัติตาม เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการเป็นชุมชนพอเพียงที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี คนในชุมชนมีความสุข โดยเน้น การเสริมสร้างองค์ความรู้ให้คนในชุมชนสามารถช่วยตนเองได้ซึ่งเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้มีคุณค่าและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกระดับ

ผลจากการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลังจากที่ได้นำไปศึกษาดูงานและรับทราบอบรมให้ความรู้ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในบริหารจัดการการทำวิสาหกิจโรงสีข้าวชุมชน ทำให้เกิดการนำความรู้ใหม่ที่รับมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่มีอยู่ในการจัดการโรงสีข้าวชุมชน จากการสนับสนุนงบประมาณในการต่อยอดกิจกรรมจากการศึกษาดูงาน ทำให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการวางแผนเพื่อการผลิต และได้ดำเนินการจัดซื้อเครื่องบดรำจากงบประมาณที่ได้รับเพื่อเสริมให้กับโรงสีข้าวที่มีอยู่เพื่อเป็นแหล่งสีข้าวและบดรำ สร้างเงินทุนให้กับกลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวในชุมชน ก่อเกิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสมาชิกกลุ่มของชุมชนบ้านหนองอ้อ ทำให้สามารถวางแผนการจัดการโรงสีข้าวชุมชนให้กับคนในชุมชนได้

1) กิจกรรมที่ได้ดำเนินงานหลังจากการศึกษาดูงานที่นำมาต่อยอด

ทางชุมชนได้จัดซื้อเครื่องบดรำมาไว้ที่โรงสีข้าวและนำอุปกรณ์ที่มีอยู่มาต่อเติมให้ใช้งานได้ เช่น มอเตอร์ไฟฟ้า แทนวางเครื่องบดรำโดยใช้ตะแกรงเหล็กมาดัดแปลง เดินสายไฟและคัทเออร์เพื่อควบคุมไฟฟ้าที่โรงสีข้าว และดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้กับสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนเพื่อมาใช้บริการบดรำข้าว ผลผลิตที่ได้คือ รำหยาบ (ปลายข้าวผสมแกลบ) และรำแข็ง (จากปลายข้าวหรือข้าวท่อน) โดยทำการบดรำข้าวให้กับสมาชิกกลุ่มและชาวบ้านในราคาถังละ 20 บาท กระสอบละ 50-60 บาท ในกรณีที่วันวัตถุดิบของกลุ่มจะไม่เสียค่าใช้จ่าย เมื่อได้รำจะมีชาวบ้านมารับซื้อโดยไม่ต้องไปวางขายหรือทำการตลาด เนื่องจากอยู่ในระยะเริ่มต้น วัตถุดิบที่ใช้บดรำยังไม่เพียงพอที่จะผลิตเพื่อจำหน่ายในตลาด รำข้าวที่ได้จึงขายให้กับคนในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ได้ติดต่อประสานงานกับบ้านคลองกล้วยเพื่อขอซื้อวัตถุดิบ เช่น ข้าวท่อน ปลายข้าวมาเก็บไว้เพื่อบดรำขายควบคู่กับการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย

ภาพ 38 เครื่องบดรำ

2) ประโยชน์ที่ได้รับการดำเนินกิจกรรม

กลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวมีรายได้เฉลี่ย 500 บาทต่อวัน ในระยะเริ่มต้น หากหาวัตถุดิบได้มากจะสามารถผลิตได้มากถึง 1,000-1,500 บาทต่อวัน รายได้สามารถเก็บเข้ากลุ่มเพื่อซื้อวัตถุดิบและเป็นค่าสาธารณูปโภคของโรงสีข้าวได้และรำข้าวที่เหลือสามารถนำไปจำหน่ายได้สำหรับเกษตรกรที่เลี้ยงหมู ปลา ทำปุ๋ยอินทรีย์ อีกทั้งสามารถบดรำให้กับเกษตรกรที่มีข้าวจมน้ำ ข้าวแช่น้ำ โดยนำมาตากแดดให้แห้งและนำมาบดรำได้ นอกจากนี้ มีกลุ่มเกษตรกรและชาวบ้านมาใช้บริการบดรำเพิ่มขึ้นหลังจากที่มีเพียงเครื่องสีข้าว ช่วยลดต้นทุนการผลิตอาหารสัตว์ ไม่ต้องเดินทางไปซื้อที่ตลาดในอำเภอ รวมทั้งได้เครือข่ายวิสาหกิจโรงสีข้าว โดยการรับซื้อข้าวท่อนหรือปลายข้าวจากบ้านคลองกล้วยและหน่วยราชการต่างๆ ในพื้นที่ให้ข้อมูลทางด้านวิชาการเพิ่มขึ้น มีช่องทางในการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน มีความรู้เชิงเศรษฐกิจในการพัฒนาตนเอง คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นำความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมที่ผ่านมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังได้สานต่อกิจกรรมที่ชุมชนได้วางแผนไว้ มีกระบวนการคิดในการแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนมากขึ้น คนในชุมชนมีความสามัคคี มั่นใจมากขึ้น เพื่อจะเป็นแรงขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป ส่งผลคนในชุมชนมีการร่วมมือกันทำงานมากขึ้น คนในชุมชนมีความร่วมมือและสามัคคีกันมากขึ้น คณะทำงานในชุมชนมีกระบวนการที่ชัดเจน ทำงานได้ง่ายยิ่งขึ้น

ภาพ 39 ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการกลุ่มสาธิตการใช้เครื่องบดรำ

3) การต่อยอดการดำเนินงานหรือกิจกรรม

มีการวางแผนที่จะสนับสนุนโรงสีข้าวชุมชนโดยการการสีข้าวและบดรำให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดค่าใช้จ่ายและต้นทุนการผลิต ส่วนรายได้ที่เพิ่มพูนจากการบดรำและสีข้าวจะนำมาขยายผลโดยการสร้างโกดังเก็บข้าว นอกจากนี้ยังมีแผนระยะยาวในการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ปลา ในบริเวณโรงสีข้าวเพื่อใช้รำเป็นอาหารและสัตว์จะสามารถเป็นต้นทุนในการต่อยอดในการขยายกิจการโรงสีข้าวต่อไป โดยหาแหล่งวัตถุดิบให้มากขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการรำของชาวบ้านและเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มมากขึ้น

ภาพ 40 รำข้าวละเอียด ผลผลิตที่ได้จากเครื่องบดรำ

4) ความเชื่อมโยงกับประเด็นเศรษฐกิจพอเพียงด้านวิสาหกิจชุมชน

เครื่องบดรำสามารถตอบสนองและสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยช่วยทำให้โรงสีข้าวมีผลผลิตมากขึ้น นอกจากข้าวและแกลบ ทำให้มีรายได้จากรำ คนในชุมชนมาใช้บริการกลุ่มวิสาหกิจในชุมชนตนเองมากขึ้นและช่วยลดต้นทุนการผลิตให้กับเกษตรกร ส่งเสริมการแปรรูปโดยวิสาหกิจโรงสีข้าวของชุมชน รวมทั้งการขยายโอกาสในการประกอบอาชีพเสริมและอาชีพใหม่ เช่น การเลี้ยงสัตว์ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน มีการวางแผนเพื่อลดค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ ทั้งค่าใช้จ่ายด้านการผลิต ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ และค่าใช้จ่ายต้นทุนเงิน มีการกำหนดแนวทางและแผนการพัฒนาออกเป็น 2 แนวทางคือ การผลิตเพื่อทดแทนและการรวมกันซื้อได้แก่ การผลิตข้าว รำข้าว การจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงหมู ปลา ปุ๋ยอินทรีย์ รวมทั้งพัฒนาระบบทุนชุมชน โดยการบริหารจัดการของชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองในด้านระบบทุน รวมถึงมีศูนย์เรียนรู้โรงสีข้าวชุมชนเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และผลประโยชน์ของสมาชิกที่ทำให้เกิดการพึ่งพากันได้ โดยนำองค์ความรู้ที่เป็นจุดเด่นเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้กับผู้สนใจต่อไปได้

5) การบริหารจัดการด้านวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

ชุมชนได้มีการวางแผนพัฒนาวิสาหกิจชุมชนระยะยาวเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายวิสาหกิจและเศรษฐกิจชุมชน มีการจัดทำเวทีบูรณาการแผนชุมชน เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชนในเรื่องการเชื่อมโยงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน มีเวทีจัดตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการดำเนินงานร่วมกันและกำหนดกฎเกณฑ์และการจัดสรรผลประโยชน์ รวมไปถึงเวทีประสานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อประสานประโยชน์ร่วมกันในการจัดการตลาดจากกลุ่มต่างๆ เช่น ร้านค้าชุมชน โรงสี กลุ่มเพื่อการผลิตการท่องเที่ยวชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ จะมีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในการเข้ามาช่วยพัฒนาให้มากขึ้น ทั้งด้านงบประมาณ เช่น ธ.ก.ส. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า (สกต.) เป็นต้น และด้านวิชาการ เช่น พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ ศูนย์บริหารศัตรูพืช วิทยาลัยเทคนิค มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ศูนย์วิจัยข้าวแพร่ เป็นต้น

2. ด้านการท่องเที่ยว/บริการ บ้านนาบัว หมู่ 4 ต.นาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

สภาพปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านนาบัว

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านนาบัว ตั้งอยู่ ณ บ้านนาบัว หมู่ที่ 4 ตำบลนาบัว อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนหมู่บ้าน และเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการก่อเกิด/ความเป็นมา ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านนาบัว เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนในเรื่องขององค์ความรู้และประชาคมหมู่บ้าน มีสมาชิกของกลุ่มแม่บ้านและอาสาพัฒนาชุมชนในตำบลนาบัวเป็นแกนหลักการทำงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน คณะกรรมการมาจากตัวแทนกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วย สมาชิก อบต., อสม., กลุ่มแม่บ้าน ,กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้าราชการในตำบลเป็นสมาชิกและกรรมการดำเนินงาน โดยมีการกำหนดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนขึ้น เพื่อเป็นการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เป็นเวทีของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน เพื่อปรับเข้ากับแผนพัฒนาในส่วนที่ตนเองต้องรับผิดชอบ จึงเป็นการก่อเกิดการพัฒนาชุมชนในหลายรูปแบบและกระบวนการ เกิดการเรียนรู้ในหมู่บ้านและตำบลมีความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนสู่ชุมชน คนในแต่ละกลุ่มได้แลกเปลี่ยน พูดคุย มีความเสมอภาค การปฏิสัมพันธ์กันในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน ความเอื้ออาทร ความสมานฉันท์ ก่อเกิดเป็นทีมงาน ซึ่งได้ส่งผลให้เห็นในกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่เป็นแรงจูงใจและทำให้เกิดความคาดหวังในการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่พบว่ามี ผู้นำ แกนนำ กรรมการ และสมาชิกศูนย์การเรียนรู้ต้องการศึกษาดูงานนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพ โดยให้ความสำคัญในการสร้างวิทยากรในชุมชนสำหรับกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยน การต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน เนื่องจากในระยะหลังชุมชนมีกิจกรรมดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงต้องการฝึกอบรมเพิ่มทักษะผู้นำหรือแกนนำให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งต้องการเรียนรู้การบริหารจัดการกลุ่มและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างเป็นระบบและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการบูรณาการในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดระบบการบริหารจัดการชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพ ต้องการให้มีการลงมือปฏิบัติจริงในการศึกษาดูงานโดยให้ผู้รู้มาสอนและให้คำแนะนำด้านการจัดการด้านเกษตรเชิงนิเวศที่พึ่งพาธรรมชาติ เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและสร้างชุมชนที่ปลอดภัยและมี สนับสนุนภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นหลัก การจัดการเกษตรเชิงนิเวศน์และทรัพยากรท้องถิ่นที่พร้อมเปิดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางไปสัมผัสกับธรรมชาติและวิถีชีวิตการทำเกษตรกรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวหรือผู้มาศึกษาดูงานจะได้รับทั้งความรู้ ประสบการณ์ และสามารถนำเอาองค์

ความรู้ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ รวมทั้งแนวคิดการทำงานในการสร้างเครือข่ายระดับชุมชนและการนำองค์ความรู้มาปรับใช้ในพื้นที่

กระบวนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ

1. การประชุมชี้แจงโครงการและลงสำรวจพื้นที่ชุมชน

ทางคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยการถอดบทเรียนและถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน หลังจากชี้แจงโครงการให้กับชุมชนเข้าใจถึงหลักการในการดำเนินโครงการฯ จึงได้ลงสำรวจพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งทางด้านกายภาพชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมและสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยร่วมประชุมกับผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน กรรมการและสมาชิกกลุ่ม และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรอำเภอ เป็นต้น การเก็บข้อมูลเน้นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน ทั้งการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ ถ่ายภาพ จุดบันทึก และการแจกแบบประเมินความต้องการการเรียนรู้ และให้คนในชุมชนร่วมกันนำข้อมูลที่ได้มาทำวิเคราะห์ ระบุปัญหาและศักยภาพของชุมชน

บ้านนาบัวมีประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน คือ เป็นกลุ่มบ้านที่ได้รับการแยกหมู่บ้านออกจากหมู่ที่ 3 บ้านโนนซึ่งตัวหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในที่ราบ มีภูเขาล้อมรอบ ลักษณะหมู่บ้านตั้งอยู่ในที่ราบ อุดงกระหะ ความเชื่อของชาวบ้านได้เล่าว่ามีผู้ที่อพยพมาอยู่อาศัยคนแรกชื่อว่าตาบัว ซึ่งได้ทำนา บริเวณที่ราบที่ตั้งหมู่บ้านจึงเรียกว่าบ้านนาบัว ประกอบกับในท้องนาจะมีดอกบัวที่ขึ้นในแปลงนาทั่วไปทั้งตำบลเรียกว่าบัวพุด มีลักษณะดอกเล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-5 นิ้ว สีดอกจะเป็นสีม่วง บริเวณกลางถึงปลายกลีบ กลีบจะมีสีจางบริเวณโคนกลีบโดย ซึ่งในช่วงทำนาทุกปีจะเห็นบัวพุด ตามบริเวณแปลงนาทั่วไปทั้งตำบลมีมากบริเวณบ้านโนน บ้านนาบัว บ้านโนนบึง และนาไก่อ๊ะเยีย ผู้ที่อยู่อาศัยจะเป็นเครือญาติและการปลูกบ้านเรือนจะปลูกรวมกันในกลุ่มญาติล้อมรอบบ้านพ่อแม่ หรือปู่ ย่า ตา ยาย เป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยจึงหนาแน่นเป็นหย่อม แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ บ้านใต้หรือบ้านกกเด็อย แยกไปทางบ้านนาบัว มีพื้นที่ทำกินอยู่รอบๆ หมู่บ้าน ลักษณะพิเศษของคนบ้านนาบัว คือ การรวมกลุ่มกันทำงาน เมื่อมีกิจกรรมจะให้ความช่วยเหลือและเสียสละ การทำงานเป็นกลุ่มที่จัดตั้งตามภาครัฐกำหนดส่วนใหญ่จะขาดความต่อเนื่องของงาน แต่หากเป็นการรวมกลุ่มกันเองจะยั่งยืน เช่น กลุ่มทำนา กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น กลุ่มและองค์กรที่เข้มแข็ง คือ กลุ่ม อสม. กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ เมื่อมีการตั้งกลุ่มแล้วมักจะประสบผลสำเร็จเพราะ

ผู้นำที่รับผิดชอบดูแลต่อเนื่อง ผู้นำมักจะมีความอดทนต่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์ จึงไม่ล้มเลิกการทำงาน การประกอบอาชีพมีวิถีชีวิตทางด้านการเกษตร ค้าขาย รับราชการ การรับจ้างนอกพื้นที่ วิถีชีวิตยังเป็นแบบคนไทยแต่มีความเชื่อเพื่อเพื่อแม่กัน อาชีพที่เป็นรายได้เสริมคือการรับจ้าง ประชาชนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะเป็นคนดั้งเดิมเกือบทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 3 ของประชากรที่เป็นคนนอก ตำบลนาบัว บ้านนาบัวมีประชากร จำนวนหลังคาเรือน 197 หลังคาเรือน จำนวนประชากรรวม 692 คน แยกเป็น ชาย 345 คน หญิง 347 คน

2. กิจกรรมการศึกษาดูงานเกิดจากการศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในระหว่างวันที่ 11-13 ธันวาคม 2556 บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการศึกษาดูงานในพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการศึกษาเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนบ้านนาบัวนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้กับชุมชนของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ดังนี้

ชุมชนบ้านนาต้นจั่น ตั้งอยู่ที่ ตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย บ้านนาต้นจั่นมีประวัติการก่อตั้งชุมชนยาวนาน มากกว่า 200 ปี ผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรล้านนาโบราณที่มีวัฒนธรรมอันสวยงาม ผูกพันกับธรรมชาติ ดำรงชีวิต และสร้างอาชีพจากธรรมชาติที่โอบล้อมชุมชนมาโดยตลอด โดยเฉพาะภูมิปัญญาการทอผ้า ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษนานนับหลายชั่วอายุคน ผ้าทุกผืน เส้นใยทุกเส้น ตลอดจนถึงที่ใช้ย้อมผ้า ล้วนทำมาจากวัตถุดิบธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่นทั้งสิ้น เพราะชาวบ้านเชื่อว่า “คนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้นทุกอย่างควรเป็นไปอย่างสมดุลระหว่างธรรมชาติกับคน” บ้านนาต้นจั่นอยู่ห่างจากอำเภอศรีสัชนาลัยไปทางทิศตะวันออกประมาณ 18 กม. เป็นชุมชนเล็กๆ มีภาษาท้องถิ่นคล้ายกับภาษาพื้นเมืองเหนือ มีประเพณีวัฒนธรรมที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมา คือการแห่ช้าง (แห่น้ำขึ้นโขง) เพื่อไปสักการะอนุสาวรีย์เจ้าพ่อเมืองดั่งซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว/บริการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านนาต้นจั่นทำงานโดยอาศัยภูมิปัญญาเป็นแรงขับเคลื่อน ไม่ต้องอาศัยเงินทุนมาก มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อให้นักเรียน นักท่องเที่ยวที่มาพักในโฮมสเตย์ได้มาเรียนรู้ และจัดฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านนาต้นจั่นสืบทอดการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษและยึดเป็นอาชีพเสริม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันผ้าทอพื้นเมืองลายซิด จะมีการออกแบบลวดลายหลากหลาย

แบบประยุกต์ลายและรูปแบบให้ทันสมัยตามความต้องการของลูกค้า แต่ผ้าทอขิดลายดอกพิกุลโบราณยังคงความมีเสน่ห์และเอกลักษณ์ของบ้านนาต้นจั่น การรวมตัวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้านในหมู่บ้าน การดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัย และมีความพอเพียง รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่นตามสมควร ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จนได้รับการส่งเสริมให้เป็น “ชุมชนท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น” ขึ้น โดยชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่น เต็มไปด้วยสัมผัสแห่งธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่สวยงาม ที่สามารถสร้างคุณค่า และความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ สิ่งที่ชาวบ้านนาบัวได้เรียนรู้ประกอบด้วย 1. การผลิตผ้าฝ้ายทอมือหมักโคลนและย้อมสีธรรมชาติ 2. การบริหารจัดการโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น 3. การทำเฟอร์นิเจอร์จากซากไม้และรากไม้ที่โค่นล้มเองตามธรรมชาติ 4. การผลิตงานฝีมือจากภูมิปัญญาท้องถิ่น 5. ศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศน์ 6. การสาธิตและการฝึกทำอาหารพื้นบ้าน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านนาต้นจั่น มีการสาธิตการทำผ้าหมักโคลนใช้วัตถุดิบพื้นบ้านเป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ เช่น ดินโคลน สีจากแก่นไม้ เนื่องจากในโคลนมีแร่ธาตุธรรมชาติจับอยู่บนเส้นด้ายเมื่อเอามาทอผ้าผืนใหญ่จะมีความสวยงาม ผ้าหมักโคลนเป็นการทอผ้าลายขิดซึ่งเป็นลายพื้นเมืองสุโขทัยที่เป็นเอกลักษณ์ จนทำให้การประกวดนางสาวไทย ปี พ.ศ. 2551 ได้มาเก็บตัวและได้เรียนรู้การทำผ้าหมักโคลนรู้สึกประทับใจและได้ให้ชาวบ้านตัดชุดที่ทำมาจากผ้าหมักโคลนที่ออกแบบอย่างสวยงามสวมใส่และเผยแพร่สู่เวทีนานาชาติ หมู่บ้านนาต้นจั่นเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก Japan Bank of International Cooperation: JBIC และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ก่อตั้งอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชนและฝึกอบรมทักษะทางด้านต่างๆ สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านนาต้นจั่นและกิจกรรมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและมีการจัดทำแผนการพัฒนา วิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มตามมาตรฐานการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน (มจก.) ดังนั้น หมู่บ้านจึงมีการพัฒนาศักยภาพในการจัดทำระบบการบริหารจัดการเพิ่มขึ้น หมู่บ้านเกิดกลุ่มอาชีพขึ้นใหม่ ได้แก่กลุ่มจักสานไม้ไผ่ กลุ่มทำประดิษฐ์จากเศษไม้ สืบเนื่องมาจากการศึกษาดูงาน ส่งผลให้สมาชิกในหมู่บ้านรวมเป็นกลุ่มอาชีพเพิ่มขึ้น กลุ่มทอผ้าได้มีการฝึกอบรมเพิ่มทักษะลายยกดอก 4 ตะกอด ส่งผลให้กลุ่มมีลายเพิ่มขึ้น มีผลิตภัณฑ์ใหม่ สามารถจำหน่ายในตลาดเพิ่มขึ้นด้วย นอกจากนี้ ยังมีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งภายในและต่างประเทศทั้ง สหรัฐอเมริกา, คูเวต และญี่ปุ่น

บทเรียนที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

คณะผู้วิจัยได้สรุปผลลัพธ์จากการศึกษาดูงานและการอบรมร่วมกับชุมชนบ้านนาบัวโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการถอดบทเรียนในรูปแบบทั้งโครงการ ซึ่งเป็นการถอดทั้งระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และสรุปผลลัพธ์เมื่อสิ้นสุดโครงการ ซึ่งทางทีมงานผู้ร่วมถอดบทเรียนได้ใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Story Telling) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังจากปฏิบัติ (After Action Review) ร่วมกันโดยเน้นการตั้งคำถามที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมและสามารถประเมินความพึงพอใจผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา จากนั้นนำความรู้ที่ได้มาศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ เพื่อนำมาปรับใช้ให้เข้ากับชุมชนตนเอง โดยได้สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน ดังนี้

ความเป็นมาของกลุ่มทอผ้า หมู่บ้านทอเกี่ยวบ้านนาต้นจันนั้น เริ่มต้นมาจากหลังการเก็บเกี่ยวพืชสวนไร่นาเรียบร้อยแล้ว เกษตรกรส่วนใหญ่ว่างเว้นจากการทำนา กลุ่มสตรีแม่บ้านจึงคิดหาหนทางสร้างรายได้เสริมแก่ครอบครัว เมื่อได้ปรึกษาหารือกันเรียบร้อยแล้ว จึงร่วมกันจัดตั้งกลุ่มระดมทุนลงทุนทอผ้า เนื่องจากการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาการทอผ้าที่สืบทอดกันมานานสามารถทอได้ทั่วไปและนำภูมิปัญญาการหมักโคลนมาใช้เพื่อเพิ่มคุณค่าและคุณภาพให้แก่ผ้าฝ้ายธรรมชาติๆ ให้มีเนื้อนุ่ม พลิ้วทั้งตัวสวยงาม โดยการเริ่มรวมกลุ่มกันจำนวน 21 คน จนต่อมามีการขยายจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และได้รับการสนับสนุนทุนประกอบการจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนและอีกหลายหน่วยงาน จึงมีทุนดำเนินการเพื่อซื้อวัตถุดิบมาต่อยอดกลุ่มให้เจริญก้าวหน้าและยั่งยืนเรื่อยมา

จากการที่คนในชุมชนประกอบอาชีพเชิงเดี่ยวทำให้คนในชุมชนมีรายได้ไม่เพียงพอ ต้องเป็นหนี้และออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน แคนนำและกลุ่มสตรีในหมู่บ้านต้องการให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มเพื่อช่วยแก้ปัญหาหนี้สินกับคนในชุมชน จากต้นทุนในเรื่องการทอผ้าที่คนในชุมชนมีความรู้พื้นฐานด้านการทออยู่บ้างและมีวัตถุดิบที่ใช้ในการทำผ้าหมักโคลนเป็นต้นทุน จึงทำให้เกิดกลุ่มทอผ้าและมีรายได้จากการทอผ้า จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะหาอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน จึงพาคนในชุมชนไปศึกษาดูงานและหาวิทยากรมาให้ความรู้ มีการจัดตั้งกลุ่มและมีสมาชิก ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพทอผ้าหมักโคลนบ้านนาต้นจันเมื่อ พ.ศ. 2547

กระบวนการก่อเกิดศูนย์เรียนรู้ ศูนย์เรียนรู้เดิมเป็นที่ชาวบ้านช่วยกันทำในบริเวณบ้าน ต่อมาได้รับการสนับสนุนจาก Japan Bank of International Cooperation: JBIC และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ก่อตั้งอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชนและฝึกอบรมทักษะทางด้านต่างๆ เพื่อเป็นที่ทำการกลุ่มทอผ้า ส่งผลทำให้หมู่บ้านได้รับรางวัลชนะเลิศสิ่งทอสาขากลุ่มแกนนำพัฒนาชุมชนดีเด่น ปี 2552 ในส่วนของโฮมสเตย์ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเจบีซี ให้ไปดูงานในเรื่องของหมู่บ้าน OTOP และการทำโฮมสเตย์ที่ประเทศญี่ปุ่น จากนั้นจึงได้จุดประกายนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานกลับมาดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านนาต้นจัน และได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่จังหวัด นครนายก เชียงใหม่ และประเทศญี่ปุ่น และที่อื่นๆ เกี่ยวกับการจัดบ้านพักโฮมสเตย์ การบริหารจัดการ และได้มาดำเนินการจัดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ตั้งตั้งแต่ปี 2547 และยื่นขอมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยในปี 2551 มาถึงปัจจุบันโฮมสเตย์ได้รับรองมาตรฐานปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา นอกจากนี้ ยังได้รับรางวัลกิจกรรมโฮมสเตย์นอกเมืองดีเด่น ปี 2553 และล่าสุดได้รับรางวัลแห่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวระดับโลก รางวัลพาต้า โกลด์ อวอร์ด 2555 ด้านมรดกและวัฒนธรรมอีกด้วย

จากแนวความคิดพัฒนาต้องเริ่มที่คน ถ้าคนมีความสุข มีความรู้ การพัฒนาจะก่อเกิด กลุ่มสตรีและผู้นำจึงได้ประสานหน่วยงานภายนอกมาให้ความรู้ พาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน มีการทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน จัดลำดับสำคัญของปัญหา มีโครงการที่ทำได้ เช่น ทอผ้า อาหารพื้นบ้าน ในปี 2547 หมู่บ้านได้รับการคัดเลือกให้เป็นจุดนำร่องหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มมีคนภายนอกมาศึกษาดูงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลภายนอกทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต่อมาได้ขยายผลโดยการไปศึกษาดูงานและนำความรู้มาประยุกต์ใช้ มีการจัดฐานการเรียนรู้จากแนวคิด มีการกำหนดวิสัยทัศน์หมู่บ้านร่วมกัน “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีชื่อเสียงภูมิปัญญา มุ่งเน้นพัฒนาสิ่งแวดล้อม พึ่งพ้อมวิถีพอเพียง” การท่องเที่ยวของหมู่บ้านบ้านนาต้นจัน ได้รับความสำเร็จ คือ ความเป็นมิตรและอัธยาศัยของชาวบ้านที่เป็นแบบคนเมือง ความเป็นเอกภาพและความสามัคคีของชาวบ้านที่รวมแรงรวมใจในการทำงาน ผู้นำมีความเข้มแข็งและเข้าใจการท่องเที่ยว มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ ทั้งวัฒนธรรมการทอผ้า อาหาร โฮมสเตย์ เกษตรเชิงนิเวศน์และป่าไม้ที่สมบูรณ์ และจิตใจที่พร้อมจะบริการและมีความสุขที่เห็นรอยยิ้มของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน และหน่วยงานภายนอก ด้านความรู้ งบประมาณ วิชาการ การเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย มีการขยายผลเครือข่ายหมู่บ้านภายในตำบล และภายในอำเภอ จังหวัด ผู้นำสามารถถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นรับรู้ได้ มีมัคคุเทศก์และวิทยากรจิตอาสา มีการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมแก่ลูกหลานได้สืบทอดไป มีการประชุมทุกเดือน รับฟังปัญหาชาวบ้าน มีการจัดทำตาราง มีบันทึกการประชุม มีการประเมินตนเอง

หลังจากมีผู้มาศึกษาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และรับฟังของเสนอแนะของผู้อื่น โดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้อันได้ 3 ท่วง 2 เงื่อนไข ประกอบไปด้วย

การมีเหตุผล การสร้างความสามัคคีและความร่วมมือกันภายในชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยมีแผนชุมชนเป็นแนวทางในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่สังคมอยู่ดีมีสุขตามแนววิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ความพอประมาณ การจัดทำบัญชีรับจ่าย จากรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยวและศึกษาดูงาน การสร้างกิจกรรมสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเอง มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพที่หลากหลายของชุมชน การดำเนินงานในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความพอประมาณและความพอเพียง

ภูมิคุ้มกัน กลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวในตำบลมีโครงสร้าง แผนงาน และรูปแบบการบริหารจัดการเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสรุปปัญหาและความต้องการของสมาชิกทั้งหมู่บ้าน ทำให้เกิดการทบทวนบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา มองเห็นจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน ประกอบกับมีองค์กรต่างๆ ทั้งหน่วยงานรัฐ เอกชน และชุมชนภายนอกมาศึกษา โดยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกปลูกและฝังรากลงในจิตใจของชาวบ้านซึ่งได้ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อน และจัดทำแผนท่องเที่ยวชุมชนจนประสบความสำเร็จ และยังทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาศึกษา เรียนรู้ ดูงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เกิดมุมมอง ทักษะคิดที่กว้างไกลขึ้น

ความรู้และคุณธรรม การที่ชุมชนจะต้องดูแลพึ่งพาตนเองได้ สามารถค้นหาปัญหาต่างๆ ของชุมชน จำเป็นจะต้องสร้างผู้นำชุมชนที่มีความสามารถ มีความรู้ และมีคุณธรรมสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมถึงเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางโครงสร้างในการพัฒนาชุมชนร่วมกับภาครัฐ เพื่อให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการดูแลตนเอง เน้นการดำรงชีวิตแบบพอเพียง และใช้ผลงานความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเชิงนโยบายกับภาครัฐและองค์กรเอกชน

ด้วยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้บ้านนาต้นจันเป็นชุมชนต้นแบบในด้านการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายชัดเจน คือการก้าวไปสู่การเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน คนในชุมชนสามารถสร้างอาชีพ ช่วยเหลือเศรษฐกิจชุมชนตนเองได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีคุณค่าและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน

ผลจากการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลังจากที่ได้นำไปศึกษาดูงานและรับทราบอบรมให้ความรู้ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในด้านการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการนำความรู้ใหม่ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่มีอยู่ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ของหมู่บ้านนาบัว จากการสนับสนุนงบประมาณในการต่อยอดกิจกรรมจากการศึกษาดูงาน ทำให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการวางแผนเพื่อการผลิต และได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มเพาะเห็ด เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษาดูงาน จึงดำเนินการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การทำการทำก้อนเห็ดจากงบประมาณที่ได้รับเพื่อเสริมให้กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างต้นทุนให้กับกลุ่มเพาะเห็ดในชุมชน ก่อเกิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสมาชิกกลุ่มของชุมชนบ้านนาบัว ทำให้สามารถวางแผนการจัดการด้านการผลิตและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ให้กับคนในชุมชนได้

1) กิจกรรมที่ได้ดำเนินงานหลังจากการศึกษาดูงานที่นำมาต่อยอด

ทางชุมชนได้ดำเนินการทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อรับสมาชิกกลุ่มเพาะเห็ด ปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มและมีสมาชิก 30 คน มีคณะกรรมการ 14 คน มีการระดมหุ้นจากสมาชิกหุ้นละ 100 บาท มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย จัดตั้งกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเป็นทางการ มีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง หลังจากนั้น ได้ติดต่อประสานงานกับฟาร์มเส้นทางเห็ดเพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการทำการทำก้อนเห็ด รวมทั้งประสานการฝึกอบรมสาธิตการทำก้อนเห็ดให้กับสมาชิกกลุ่มในปลายเดือนมกราคม มีสมาชิกจำนวน 33 คน ได้รับฝึกอบรมสาธิตการทำก้อนเห็ดนางฟ้า และได้ก้อนเห็ดทั้งหมด 650 ก้อน โดยวิทยากรจากฟาร์มเส้นทางเห็ด จากนั้นได้ขายให้กับสมาชิกในราคาก้อนละ 5 บาทที่เหลือมีการจำหน่ายให้กับคนในชุมชน ราคาก้อนละ 8 บาท เพื่อนำเงินเข้าสมทบกลุ่มเพาะเห็ดและนำไปซื้อเชื้อเห็ดโคนและเห็ดป่าเชื้อเพื่อทดลองเพาะเชื้อ และดำเนินการจัดตั้งโรงเรือนสำหรับกลุ่มเพาะเห็ดโดยงบ SML จำนวน 130,000 บาท และจัดซื้อถังนึ่ง 2 ถัง และถังแก๊ส 1 ถัง เพื่อเพิ่มกำลังการผลิต

ภาพ 41 การสาธิตและเรียนรู้การทำเชื้อก้อนเห็ด

2) ประโยชน์ที่ได้รับการดำเนินกิจกรรม

สมาชิกกลุ่มมีรายได้จากการระดมหุ้นและการขายก้อนเห็ด ในระยะเริ่มต้นได้นำเงินไปจัดซื้อวัตถุดิบเพื่อเพิ่มปริมาณการผลิตให้มากขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกและคนในชุมชน สามารถทำเป็นอาชีพเสริมได้ เช่น น้ำพริกเห็ด นอกจากนี้ยังสามารถนำมาปรุงอาหารสำหรับผู้มาศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยว เป็นช่องทางในการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน มีความรู้เชิงเศรษฐกิจในการพัฒนาตนเอง คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นำความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมที่ผ่านมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ได้สานต่อกิจกรรมที่ชุมชนได้วางแผนไว้ มีกระบวนการคิดในการแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากขึ้น คนในชุมชนมีความสามัคคี มั่นใจมากขึ้น เพื่อจะเป็นแรงขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป อีกทั้งยังเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้กลุ่มคนในชุมชนมีการร่วมมือกันทำงานมากขึ้น คนในชุมชนมีความร่วมมือและสามัคคีกันมากขึ้น คณะทำงานในชุมชนมีกระบวนการที่ชัดเจน ทำงานได้ง่ายยิ่งขึ้นและสมาชิกที่ได้รับการฝึกอบรมสามารถเป็นวิทยากรเรื่องการทำก้อนเห็ดได้

ภาพ 42 ผลผลิตจากการทดลองทำได้อ่อนเห็ด 650 ก้อน

3) การต่อ ยอดการดำเนินงานหรือกิจกรรม

เห็ดที่ได้จากก้อนเห็ดสามารถนำมาทำน้ำพริกเห็ด เกิดการรวมกลุ่มกันทำได้โดยการ จัดตั้งกลุ่มเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี เงินที่ได้จากการขยายผลใน ระยะยาว สามารถนำมาต่อเติมและทำโรงเรือนเพาะเห็ดที่ได้มาตรฐานมากขึ้น อีกทั้งต่อยอดโดย การศึกษาการเพาะเชื้อเห็ดชนิดอื่นๆ ที่เป็นที่ต้องการของตลาดเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและ สามารถนำเห็ดมาแปรรูปได้ เช่น โปรตีนเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ เห็ดที่หมดเชื้อแล้วสามารถ นำมาทำปุ๋ยอินทรีย์ได้และขยายผลไปยังกลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ได้ในอนาคต รวมถึงการวางแผน การตลาด ในกรณีที่มีผลผลิตมากขึ้น เพื่อเพิ่มช่องทางสร้างรายได้ให้กับชุมชนมากขึ้นด้วยการหา แหล่งวัตถุดิบให้มากขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการก้อนเห็ดของชาวบ้านและเพื่อสร้างรายได้ ให้กับกลุ่มมากขึ้น

4) ความเชื่อมโยงกับประเด็นเศรษฐกิจพอเพียงด้านการท่องเที่ยว/บริการ

สามารถเป็นจุดสาธิตกิจกรรมเพาะเห็ดให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษาดูงาน สามารถ จำหน่ายผลผลิตและนำมาทำเป็นอาหารให้กับผู้ที่มาพักโฮมสเตย์ได้ อีกทั้งยังสามารถประยุกต์เป็น แหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศน์ที่เอื้อกับทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ผักต่างๆ เห็ดชนิดอื่นๆ เป็นต้น นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษาดูงานสามารถทดลองทำก้อนเห็ดได้ด้วยตนเอง เช่นเดียวกับการทำผ้าหมักโคลนที่บ้านนาต้นจั่น อีกทั้งสามารถจัดเป็น “ศูนย์เรียนรู้” เป็นศูนย์กลาง ในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และผลประโยชน์ของสมาชิกที่ทำให้เกิดการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวได้ โดยนำองค์ความรู้ที่เป็นจุดเด่นเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษา ดูงานที่สนใจได้

ภาพ 43 ความสำเร็จที่ได้จากก้อนเห็ด เห็ดนางฟ้าภูฏาน

5) การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว/บริการอย่างยั่งยืน

มีการวางแผนพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวระยะยาวเพื่อเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชน มีการจัดทำเวทีประชาคม ประชุมกลุ่มเพื่อพัฒนากลุ่มเพาะเห็ดให้เข้มแข็ง สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษาดูงาน และดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนผ่านโครงการต่างๆ เพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจให้กับสมาชิกในชุมชน มีความรู้ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต และผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนให้ดีขึ้น ด้วยการจัดทำโครงการแปรรูปเห็ด เพื่อให้กลุ่มมีรายได้ประจำ สร้างผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน เพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลผลิต เพื่อลดปัญหาผลผลิตล้นตลาดและราคาตกต่ำ นอกจากนี้ ยังได้มีการวางแผนจัดตั้งเป็นฐานเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เพื่อให้ความรู้ด้านการทำการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี เกิดกระบวนการเรียนรู้ ต่อยอด ขยายผลอย่างเป็นระบบ นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพได้ โดยเสริมสร้างเครือข่ายในการพัฒนาให้มากขึ้น ทั้งด้านงบประมาณ เช่น กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กองทุน SML เป็นต้น และด้านวิชาการ เช่น พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ มหาวิทยาลัยนเรศวร ฟาร์มเส้นทางเห็ด เป็นต้น ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการผลิตสินค้าทางการเกษตรและเกษตรแปรรูปที่มีคุณภาพ ปลอดภัย มีการส่งเสริมการทำการเกษตรปลอดสารพิษ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชผสมผสาน การพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้า OTOP เช่น ข้าวกล้อง น้ำข้าวกล้อง น้ำเสาวรส น้ำยาอบเนกประสงค์ เป็นต้น ในด้านประสิทธิภาพการจัดการผลิต มีเป้าหมายการผลิตที่ชัดเจน พยายามควบคุมก้อนเชื้อเห็ดที่ผลิตได้มีคุณสมบัติตามมาตรฐานที่กำหนด และมีการวางแผนการจำหน่าย นอกจากนี้ ยังได้มีการทดลองเกี่ยวกับการเพาะเห็ดชนิดอื่นๆ โดยความร่วมมือกับฟาร์มเส้นทางเห็ด เพื่อนำผลไปพัฒนาการผลิตเห็ดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ด้านการพัฒนาของกลุ่มในอนาคตมีแนวคิดในการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนโดยการสนับสนุนและส่งเสริมสมาชิกให้มีศักยภาพในการเพาะเห็ด โดยการนำก้อนเชื้อเห็ดไปเพาะเพื่อจำหน่ายดอกโดยกลุ่มเป็นผู้รับซื้อทั้งหมด มีการผลิตก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า และเห็ดชนิดอื่นๆ อย่างครบวงจรโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ต้องการกำไรสูงสุด แต่มีจุดประสงค์ให้สมาชิกและลูกค้าของกลุ่มนำไปเพาะเพื่อจำหน่ายดอกเห็ด แล้วมีผลตอบแทนที่อยู่ได้ รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงเรียนเพาะเห็ดของชุมชน ใช้เป็นจุดเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ใช้กิจกรรมการเพาะเห็ดเป็นกิจกรรมการส่งเสริมและฝึกอาชีพให้กับชุมชน และนักท่องเที่ยวรวมทั้งผู้มาศึกษาดูงาน และผู้สนใจนำไปปรับใช้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของกลุ่มอื่นๆ

ให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานของชุมชนและได้มีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนต่างๆ และฟาร์มเส้นทางเห็นเกี่ยวกับการผลิตก่อนเชื้อเห็ดและการเพาะเห็ด ซึ่งมีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชนได้แห่งหนึ่ง

3. ด้านการเกษตร ได้แก่ บ้านโรงเจ็ก หมู่ 5 ตำบลสามเรือน อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

สภาพปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านโรงเจ็ก

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักที่สำคัญ ได้แก่ ทำไร่ ทำสวน มะม่วง มะปราง บางส่วนมีอาชีพค้าขายและรับราชการ นอกจากนี้มีการทำปศุสัตว์เพื่อเป็นอาชีพเสริม ส่วนมากจะเน้นการเลี้ยงเพื่อใช้บริโภค เช่น โค เป็ด ไก่ บางส่วนมีการจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริม มีเพียงส่วนน้อยที่มีอาชีพทำนา เนื่องจากสภาพพื้นที่ทำกินในหมู่บ้านไม่เอื้อต่อการทำนา มีเนื้อที่น้อย ไม่มีคลองธรรมชาติไหลผ่าน ต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ ต้องขุดบ่อบาดาลไว้ใช้ยามฤดูแล้ง มีการปลูกพืชผักสวนครัวในครัวเรือนและทำสวนทำไร่เป็นส่วนมาก การดำเนินงานกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชนมีทั้งกลุ่มที่มีอยู่ คือ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มแปรรูปผลไม้ กลุ่มน้ำยาเอนกประสงค์ แต่ยังไม่มีการบริหารจัดการเกี่ยวกับการทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ และต้องการให้เกิดกลุ่มที่เข้มแข็งในชุมชนมีต้นทุนอยู่แล้วในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแปรรูปมะม่วง (มะม่วงแผ่น) ปัญหาอุปสรรค คือ ขาดการรวมกลุ่มที่ชัดเจน ยังไม่มีการประชุมปรึกษาหารือกับคนในชุมชนในสิ่งที่เห็นว่าควรมีการปรับปรุงหรือดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากชุมชนยังขาดความเชื่อมั่นในการพัฒนาแบบการรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งกลุ่มประกอบอาชีพ เนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จจากการรวมกลุ่มทำน้ำยาเอนกประสงค์ ขาดตลาดและขาดต้นทุนในการทำกิจกรรมกลุ่ม

นอกจากนี้ ที่ผ่านมามีกลุ่มที่มีสมาชิกไม่มากนักที่รวมตัวกันทำกิจกรรมเสริมรายได้ เช่น แปรรูปสมุนไพร ทำยาต้ม ยาหม่อง แต่ขาดความรู้และทักษะจึงทำให้ผลผลิตต่ำ รวมทั้งขาดช่องทางการตลาดในการจำหน่าย อีกทั้งชุมชนมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากรท้องถิ่น เช่น พื้นที่ทำนาทำสวน และยังขาดการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เช่น งบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงมีน้อยและแผนงานพัฒนาชุมชนเป็นแผนงานที่สนับสนุนกิจกรรมในภาพรวมระดับตำบล ทำให้ชุมชนยังขาดการเรียนรู้การสร้าง

เครือข่ายระหว่างชุมชนและขาดทักษะในการจัดการองค์ความรู้ ทำให้กลไกการบริหารจัดการชุมชน ขาดการบูรณาการระดับนโยบายและเชิงพื้นที่

สิ่งที่เป็นแรงจูงใจ คาดหวังและต้องการเรียนรู้ในการศึกษาดูงาน ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดจิตสำนึกและความเชื่อมั่นในการพัฒนาตนเอง ต้องการให้หมู่บ้านให้มีการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มอาชีพหรือกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างระบบการบริหารจัดการชุมชน และเรียนรู้เรื่องการพัฒนากลุ่มและมีการพัฒนาให้เข้มแข็ง อีกทั้งต้องการสร้างกลุ่มอาชีพเพื่อตอบสนองของความต้องการของตลาดเพื่อให้เกษตรกรไม่ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง จึงมีแนวคิดในการพัฒนาหมู่บ้านโดยคำนึงถึงความพร้อมของต้นทุนที่มีอยู่และศักยภาพของชุมชน รวมถึงการหาช่องทางทางการตลาดเพื่อรองรับผลิตภัณฑ์ชุมชนและส่งเสริมด้านวิชาการเรื่องแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อจะได้เก็บสินค้าไว้ได้นานและเพิ่มมูลค่าราคาสินค้าให้สูงขึ้น

กระบวนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ

1. การประชุมชี้แจงโครงการและลงสำรวจพื้นที่ชุมชน

ทางคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยการถอดบทเรียนและถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ หลังจากชี้แจงโครงการให้กับชุมชนเข้าใจถึงหลักการในการดำเนินโครงการฯ จึงได้ลงสำรวจพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งทางด้านกายภาพชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมและสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยร่วมประชุมกับผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน กรรมการและสมาชิกกลุ่ม และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรอำเภอ เป็นต้น การเก็บข้อมูลเน้นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนทั้งการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ ถ่ายภาพ จดบันทึก และการแจกแบบประเมินความต้องการการเรียนรู้ และให้คนในชุมชนร่วมกันนำข้อมูลที่ได้มาทำวิเคราะห์ ระบุปัญหาและศักยภาพของชุมชนได้ดังนี้

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ รับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ส่วนใหญ่จะเป็นคนสูงอายุกับเด็กๆ และมีประชากรที่แยกไปทำงานตามต่างจังหวัด ส่วนใหญ่จะไปประกอบธุรกิจส่วนตัวและทำงานโรงงาน เพราะการประกอบอาชีพการเกษตรในปัจจุบันไม่มีความแน่นอน เพราะสภาวะอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป

ฝนตกไม่ตรงฤดูกาล สภาพอากาศที่แห้งแล้งแหล่งน้ำที่จะนำมาใช้ในการเกษตรลดลงบวกกับ สภาวะราคาน้ำมันที่มีราคาสูงขึ้น การเพาะปลูกจึงใช้ทุนสูงมากและผลผลิตออกมามากต่ำ ผู้ที่มี อาชีพทางการเกษตรจึงลดลง การจ้างงานจึงลดลงตามไปด้วย ด้านทรัพยากรในหมู่บ้านมีผลไม่ ที่ออกตามฤดูกาล เช่น มะม่วง ละคร กระท้อน ส้มโอ ขนุน กัลยไชย กัลยน้ำว่า มะปราง และการ ปลูกข้าวโพดหวานส่งให้กับทางบริษัทพร้อมกับการปลูกแตงโมสู่ตลาด ภาวะหนี้สินของชุมชนใน หมู่บ้านโรงเจ็กส่วนมากจะทำการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้าน และธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์ บางรายกู้มาแล้วไม่ได้ทำตามวัตถุประสงค์ ถึงเวลากำหนดชำระคืนจะมีการกู้ยืมเงินนอก ระบบมาชำระแทน จึงเป็นหนี้ที่มีภาระผูกพันมาตลอด ด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น คลอง ธรรมชาติในช่วงฤดูแล้งไม่มีน้ำในคลองเนื่องจากการเพิ่มการเพาะปลูกมากขึ้นและน้ำไม่เพียงพอ ต่อการทำเกษตร และจากการที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น การปลูกต้นไม้ยืนต้นตามไร่นาลดน้อยลง เนื่องจากได้ตัดไม้มาทำที่อยู่อาศัย ป่าไม้ที่มีอยู่จึงลดน้อยลง สภาพอากาศเปลี่ยนแปลงและการทำ การเกษตรที่ไม่ถูกต้องโดยมีการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น การบำรุงดินลดลงจึงเกิดปัญหาเรื่องดิน เสื่อมสภาพ ผลผลิตที่ได้ลดลงแต่ค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรกลับปรับเพิ่มสูงขึ้น

2. กิจกรรมการศึกษาดูงานเกิดจากการศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ใน ระหว่างวันที่ 13-15 มกราคม 2556 ณ บ้านบางกระน้อย หมู่ 2 ตำบลนครป่าหมาก อำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการศึกษาดูงานในพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการศึกษา เรียนรู้รูปแบบต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนบ้านนาโรงเจ็กนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ กับชุมชนของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ดังนี้

การศึกษาดูงานและเรียนรู้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงหมู่บ้านต้นแบบ เริ่มต้นโดยมีผู้ใหญ่ สมพงษ์ อ้นชานา บรรยายในหัวข้อ “แนวทางการดำรงชีวิตแบบพอเพียง” โดยนำพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบรรยายให้ได้ตระหนัก และนำไปใช้ในการดำรงชีวิต การนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังจะทำให้ประสบความสำเร็จเป็น อย่างดีส่งผลให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เกิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ปัจจุบัน ชาวบ้านบางกระ น้อยแทบทุกครัวเรือนจะยึดถือแนวทางการดำรงชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น มีการ ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อบริโภคเอง มีการใส่ใจเรื่องหลักโภชนาการมากขึ้น ชุมชนมีการรณรงค์ให้ ทุกครัวเรือนปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ และลดการใช้สารเคมีในการทำเกษตรโดยใช้ สารชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งถือเป็นการลดรายจ่ายของครอบครัวทางหนึ่ง บ้านบางกระน้อยมี

ความโชคดีที่ได้รับงบประมาณในการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม หวังให้ผู้ที่มาศึกษาดูงานจะนำหลัก แนวคิด แนวปฏิบัติไปใช้ในการดำเนินชีวิต และเป็นแบบอย่างให้กับครอบครัวอื่น และชุมชนอื่นๆ ต่อไป

บ้านบางกระน้อยได้จัดตั้งขึ้นประมาณ 80 กว่าปี จากคำบอกเล่าของปู่ย่า ตายาย บอกว่าในสมัยนั้นชาวบ้านอยู่กันอย่างมีความสุข มีอะไรก็แบ่งกันกินเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทำนาไม่ใช้สารเคมี กุ้ง หอย ปู ปลา ต่างๆ หากินง่ายมาก อยู่กันได้ แต่พอเทคโนโลยีเริ่มเข้ามาวิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เพราะมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง เริ่มมีการแก่งแย่งแข่งขันกันทำมาหากิน ยิ่งทำให้ต้องแก่งแย่งแข่งขันเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านหันมาลงทุนบ้างก็ประสบความสำเร็จ แต่ส่วนใหญ่จะพลาดเพราะว่าลงทุนสูงมากเกินไป และไม่รู้จักรักษาการบริหารเงินอย่างถูกต้อง มีแต่หนี้สินรุงรัง เลยต้องกลายมาเป็นว่าต้องหันมาทำทุกอย่าง เพื่อที่จะให้ได้เงินมาใช้หนี้ ประชาชนส่วนมากจะทำนาเพียงอย่างเดียว ไม่มีการประกอบอาชีพเสริมอะไร เมื่อทำนาเสร็จก็รอเพื่อที่จะได้ผลผลิตไปขาย แต่ในช่วงที่รอก็ไปกู้ยืมเงินคนอื่นเอามาใช้ก่อน เพราะคิดว่าเดี๋ยวก็ได้ข้าว ขายได้ก็เอาไปใช้หนี้คืน จนติดเป็นนิสัย แต่บางที่ความหวังก็จบสิ้นลงเพราะว่าน้ำท่วมข้าวบ้าง เพลี้ยกินบ้าง ก็ไม่มีเงินไปใช้หนี้เก่า เมื่อไม่มีเงินไปใช้หนี้ก็ไม่มีความหวังที่จะทำต่อ ต้องกินต้องใช้จ่ายในชีวิตประจำวันอีก ประชาชนก็เลยมีหนี้ติดตัวถาวร แม้แต่ดอกเบี้ยบางคนก็ไม่สามารถที่จะนำไปใช้คืนได้ เพราะความไม่รู้จักรักคำว่าพอ

ปัญหาที่ชาวบางกระน้อยเคยประสบอยู่ คือ น้ำท่วม ภาวะหนี้สิน ขาดแคลนแหล่งเงินทุน ดอกเบี้ยต่ำ ขายผลผลิตไม่คุ้มทุน ราคาผลผลิตตกต่ำ สุขภาพไม่ดี สารเคมีสะสมในร่างกาย การว่างงาน การอพยพไปทำงานต่างถิ่น เล่นหวย ใช้จ่ายเกินตัว ติดสุรา ไม่มีเงินเก็บออม ขาดทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ สภาพแวดล้อมไม่ดีมีขยะ ไม่มีการรวมกลุ่ม ตัวใครตัวมัน จึงได้เริ่มมีการประชุมหมู่บ้านเพื่อค้นหาปัญหาและพบปัญหามากมาย โดยสร้างการมีส่วนร่วมให้ตระหนักในปัญหาเหล่านี้ โดยเริ่มปรับทัศนะได้ประชาชน คนหัวไวใจสู้ ร่วมพัฒนา เอาคนหัวไวใจสู้ ลงมือทำ นำร่องก่อน นำกิจกรรมอาชีพลดรายจ่าย ทดลองทำ สู่การเปลี่ยนแปลง ทำบัญชีรับ-จ่าย ในครัวเรือน ชาวบ้านบางกระน้อย อยู่เย็นเป็นสุข อย่างยั่งยืนได้ โดยดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีวิถีชีวิตพอเพียงใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ยึดถือทางสายกลาง รู้จักพอ พอดี พอประมาณ และพอใจ มีความเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน ร่วมมือและช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนกันไม่มุ่งร้ายทำลายกัน ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต

ไฝหาความรู้ เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ให้พ้นจากความยากจน ให้สามารถพออยู่พอกิน ไม่เดือดร้อน ไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

ช่วงปี 2542 เมื่อผู้ใหญ่สมพงษ์ อ้นชาวนามาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ตระหนักว่า ถ้าไม่ทำตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตก็จะหาสุขมิได้ จึงทดลองทำด้วยตนเองก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อตนเองประสบความสำเร็จ ปลอดภัย จึงได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาถ่ายทอดและชักชวนชาวบ้านให้ร่วมปฏิบัติตาม วันนีชาวบ้านบางกระน้อย รู้จักคำว่าพอเพียง แทบทุกครัวเรือนมีอาชีพหลักจากการทำนา เป็นรายประจำปีเพื่อมาปลดหนี้ ในทุกวัน ทุกครัวเรือนจะไม่ปล่อยเวลาว่างไปเปล่าประโยชน์ ต้องเลี้ยงกบ เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา ทำกล้วยตากขาย ฯลฯ ส่วนหนึ่งไว้กิน ส่วนหนึ่งไว้แลกเปลี่ยน และอีกส่วนหนึ่งเก็บออมแบบถาวร จากสภาพสังคมต่างคนต่างอยู่ กลับมาเป็นสังคมเอื้ออาทรอีกครั้ง

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านบางกระน้อยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2547 ภายใต้สภาพปัญหาหนี้สินที่ชาวบ้านประสบอยู่ ที่เกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ปัญหาภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ภัยแล้ง ขาดการเก็บออม ฯลฯ ค้นหาปัญหาเข้าเวทีประชาคม นำมาพูดคุยกันหลายๆ ครั้ง เอาผู้นำไปรับความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงจากภายนอก และเอาความรู้เข้าไปให้ชาวบ้านจนเข้าใจ ทำประชาคมบ่อยๆ ทำจนสำเร็จระดับที่หนี้สินลดลง มีกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงมากมายที่สามารถลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ส่วนราชการสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระทุ่ม เห็นความสำเร็จจึงส่งเข้าประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ดีมีสุข และชนะเลิศการประกวดอันดับ 1 ได้รับรางวัลโล่พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขต้นแบบดีเด่นระดับจังหวัด ปี 2550 จากนั้น คณะกรรมการและผู้นำได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในปี 2551 จากนั้นผู้นำก็ได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย และนำองค์ความรู้เข้ามาสู่ชุมชนอยู่ตลอดเวลา

กิจกรรมที่ชาวบ้านโรงเจ๊กได้เรียนรู้ ได้แก่ การลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้แบบพอเพียง การออมทรัพย์ฯ การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การทำบัญชีรับจ่ายในครัวเรือน การปลูกผักสวนครัว เลี้ยงกบ ปลา วัว หมู ไม้พื้นเมืองแบบพอเพียง การทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักบับเม็ด การปลูกข้าวต้นทุ่นต่ำปลอดสารพิษ ข้าวกลิ้งเพาะงอก การทำเตาเผาถ่านน้ำส้มควันไม้ โดยศูนย์เรียนรู้ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมีบริการรับนักท่องเที่ยว ผู้สนใจศึกษาดูงานและเรียนรู้กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เข้าพักในหมู่บ้านในลักษณะโฮมสเตย์ศึกษาดูงานในหมู่บ้าน สำหรับบุคคลทั่วไปและ

หน่วยงานราชการต่างๆ ที่จะฝึกอบรมในเรื่องกิจกรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การออมทรัพย์ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีศิลปหัตถกรรม สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ก้อยยตาก ข้าวกล้องเพาะงอก ปุ๋ยหมักชีวภาพปั่นเม็ด น้ำส้มควันไม้ น้ำยาสระผม-น้ำยาอเนกประสงค์ ก้อยยสามรส ก้อยยอบเนย เป็นต้น

บ้านบางกระน้อยได้ริเริ่มจัดทำโฮมสเตย์ขึ้นเพื่อรองรับผู้มาศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ให้ได้นอนพักค้างคืนกับชาวบ้าน ที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ผู้ศึกษาดูงานจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของชาวบ้านที่ไม่ต้องมีการจัดฉาก ชาวบ้านได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จนได้รับรางวัลเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของจังหวัดพิษณุโลก และนายกรัฐมนตรียพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้เดินทางมาเยี่ยมชมเมื่อ 26 ตุลาคม 2550 จนส่งผลให้มีคณะศึกษาดูงานทั้งจากภาครัฐและเอกชน ติดต่อเข้ามาศึกษาดูงานที่บ้านบางกระน้อยจำนวนมาก เฉพาะปี 2551 มีผู้ศึกษาดูงานจากทั่วประเทศ จำนวนกว่าหกพันคน มาฝึกอบรมที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านบางกระน้อย เมื่อมีคณะศึกษาดูงานมาจำนวนมาก หลายคณะได้สอบถามถึงเรื่องที่พัก เพราะต้องการใช้เวลาศึกษาหลายวัน และหลายคณะมาไกล จากภาคใต้ ภาคอีสาน ทำให้ผู้ใหญ่บ้านและวิทยากรเครือข่าย เห็นพ้องต้องกันว่า โฮมสเตย์ เป็นรูปแบบที่ลงตัวสำหรับบ้านบางกระน้อย ให้ผู้มาศึกษาได้ดูสถานที่จริงว่าชาวบ้านอยู่กันได้อย่างไรเมื่อนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ไม่ใช่การสร้างภาพ ไม่มีตกแต่งไว้ต้อนรับ ขณะนี้มีสมาชิกเครือข่ายเริ่มใช้บ้านของตนเองไว้ต้อนรับ และจะมีขยายผลออกไปอีกในอนาคต

ชาวบ้านที่มาร่วมเป็นวิทยากรศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านบางกระน้อย ให้ข้อมูลว่า ตั้งแต่ผู้ใหญ่สมพงษ์ อ้นชานา เป็นแกนนำชักชวนลูกบ้านให้หันมาใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ครอบครัวมีกินมีใช้ หนี้สินไม่มี และพื้นที่การเกษตรก็สามารถทำได้ตลอดปี มีงานทำทุกวัน เริ่มที่มีผู้มาเรียนรู้ได้มาพักโฮมสเตย์ที่กระท่อมของชาวบ้าน คณะศึกษาดูงานจะได้เรียนรู้การทำเกษตรที่ชาวบ้านทำเป็นประจำอยู่ทุกวัน ได้มาเรียนรู้การเลี้ยงปลาจุก การเลี้ยงกบ การปลูกกล้วย และทำนา นอกจากนี้ มีการปลูกกล้วยน้ำและนำกล้วยมาตากและขายส่งให้กับพ่อค้านำไปขายเป็นผลิตภัณฑ์กล้วยตากบางกระท่อม ของที่ระลึกที่ขึ้นชื่อของจังหวัดพิษณุโลก ที่ผู้มาพักจะได้เรียนรู้การทำกล้วยตากบางกระท่อมด้วยการทดลองทำจริงๆ นอกจากนี้ ยังได้ดูพื้นที่ที่ทำไม่ผลแบบผสมผสาน มีบ่อเลี้ยงปลา ที่ใช้เศษเปลือกกล้วยมาเลี้ยงปลาชวย มีบ่อเลี้ยงกบ ที่มีรายได้ตลอดทั้งปี โดยชาวบ้านได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นหลักในการดำรงชีวิตบน

พื้นฐานของความพอดี 5 ประการคือ มีความพอดีด้านจิตใจ คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง ฟังพาตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนร่วมเป็นหลัก มีความพอดี ด้านสังคม รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน มีความพอดี ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสมดุลเพื่อให้เกิดประโยชน์และความยั่งยืนสูงสุด มีความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนร่วม และความพอดีด้านเศรษฐกิจ ทุกคนในชุมชนมีกิจกรรมการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกินตามฐานะของตน บ้านบางกระษัณย์ จึงเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทุกๆ ด้าน เพราะเมื่อทุกคนดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง รู้จักตนเองและรู้เท่าทันโลก สิ่งเหล่านี้จึงนำไปสู่แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและสมดุล

บทเรียนที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

คณะผู้วิจัยได้สรุปผลลัพธ์จากการศึกษาดูงานและการอบรมร่วมกับชุมชนบ้านโรงเจ็กโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการถอดบทเรียนในรูปแบบทั้งโครงการ ซึ่งเป็นการถอดทั้งระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และสรุปผลลัพธ์เมื่อสิ้นสุดโครงการ ซึ่งทางทีมงานผู้ร่วมถอดบทเรียนได้ใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Story Telling) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังจากปฏิบัติ (After Action Review) ร่วมกันโดยเน้นการตั้งคำถามที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมและสามารถประเมินความพึงพอใจผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา จากนั้นนำความรู้ที่ได้มาศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ เพื่อนำมาปรับใช้ให้เข้ากับชุมชนตนเอง โดยได้สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน ดังนี้

แนวพระราชดำริ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหนึ่งในแนวพระราชดำริที่สามารถช่วยให้ประชาชนชาวไทยมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้เป็นหลักทางเศรษฐกิจใหม่ที่สวนทางกับเศรษฐกิจในโลกทุนนิยม แม้ว่าจะขัดแย้งกับสังคมที่กำลังหมุนเวียนเปลี่ยนผันอย่างรวดเร็ว ทว่า แนวคิดดังกล่าวได้รับการพิสูจน์อย่างชัดเจนแล้วว่า สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อสังคมไทย ดังที่ ชาวบ้านบางกระษัณย์ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ได้รับรางวัลอันดับที่ 1 จากการประกวด “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็นเป็นสุข” ประจำปี 2550 ของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงาน กปร.) เพื่อเป็นตัวอย่างการเรียนรู้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการนำแนวคิดดังกล่าวไปปรับใช้

การได้เป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง มาจากการประสานงานระหว่างสำนักงาน กปร. และกรมพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้การสนับสนุนและให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการ น้อมนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหมู่บ้านบางกระน้อยเป็นหมู่บ้านที่ได้ผลและเหมาะสม ที่จะเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป ชาวบ้านโรงเจ๊กกล่าวพร้อมอธิบายถึงที่มาของการนำแนวคิด ดังกล่าวไปปรับใช้ ว่า การประกวดและพยายามผลักดันให้เกิดชุมชนต้นแบบเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี แก่หมู่บ้านอื่น ซึ่งหมู่บ้านบางกระน้อยในปัจจุบันได้เป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แก่ชุมชนอื่นๆ ปัจจุบันมีผู้ที่มาศึกษาดูงานในชุมชนบ้านบางกระน้อยแล้วกว่าพันคน ซึ่งอนาคต แนวคิดดังกล่าวจะถูกนำไปปรับใช้อย่างกว้างขวางต่อไป

เมื่อมาเยือนดูความสำเร็จและวิธีการของหมู่บ้านบางกระน้อย พบว่า ผู้ใหญ่บ้าน “สมพงษ์ อ้นชาวนา” ผู้นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้เป็นผลสำเร็จนั้น เริ่มจากการ มองวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้วยการทำไร่ ทำนา เจกเช่นกับชุมชนอื่นๆ มาเป็น เวลาช้านาน รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการทำนาเพียงอย่างเดียว และมักได้รับผลกระทบจาก ปัญหาค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลงที่แพงขึ้น รวมถึงค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น ตลอดจนการขาด วินัยในการใช้จ่ายเงินที่สูงกว่ารายได้ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาหนี้สินเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งผู้ใหญ่สมพงษ์ได้รับการอบรมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนโดยเริ่มที่ครอบครัวและกลายเป็นแบบอย่างต่อชาวบ้านคนอื่นๆ อีก กว่าร้อยละครัวเรือนจะสามารถลดรายจ่ายในการยังชีพได้อย่างดีด้วยการทำบัญชีรายรับ-จ่ายใน ครัวเรือน ลดรายจ่ายค่าก๊าซหุงต้มด้วยการใช้ถ่านเผาแบบจำกัดอากาศในการประกอบอาหาร ปลูก ผักสวนครัว ทำน้ำปลาไว้บริโภคเอง การขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ดไว้กินไข่ ฯลฯ จนสามารถลด ค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนได้อย่างมาก

ในระยะแรกที่ริเริ่มทำ ชาวบ้านหรือคนส่วนใหญ่จะมองว่าไม่มีทางเป็นไปได้ แต่เมื่อเห็น ว่าได้ผล จึงแนะนำให้ชาวบ้านทำตามและสามารถลดรายจ่ายในแต่ละครัวเรือนได้เป็นอย่างมาก เมื่อสามารถลดรายจ่ายได้ ผู้ใหญ่ได้นำชาวบ้านเข้าสู่การเพิ่มรายได้ด้วยโครงการสหกรณ์โคของ หมู่บ้านซึ่งมีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการกว่า 84 ครัวเรือน ทำการเลี้ยงโคครัวเรือนละ 2 ตัว สามารถ สร้างรายได้ให้กับผู้เลี้ยงได้ถึง 20,000 บาท ภายในระยะเวลา 1 ปีครึ่ง นอกจากนี้ ปุ๋ยจากมูลโคและ รกของวัวสามารถนำมาเป็นส่วนผสมในการทำปุ๋ยชีวภาพ ใส่ในนาข้าวทำให้ลดรายจ่ายในการซื้อ ปุ๋ยเคมีไปไร่ละประมาณ 700 บาท ซึ่งสามารถเพิ่มกำไรในการปลูกข้าวได้อย่างมาก รวมถึง ยัง ส่งเสริมการเลี้ยงสุกร กบ ปลา เพื่อเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรประมาณ 3,000 บาทในระยะเวลาเพียง

3 เดือนเท่านั้น นอกจากนี้ ยังได้มีการพัฒนาแนวทางในการทำนาด้วยตั้งโรงสีข้าวภายในชุมชน นำมาสู่ผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องออกขายนำรายได้สู่ชุมชน รวมถึงการผสมผสานวิถีชุมชนที่นิยมปลูกกล้วยบริเวณบ้านและไร่นาจึงมีผลิตภัณฑ์กล้วยตากที่ขึ้นชื่อของตำบลบางกระทุ่มและกลายเป็นของฝากชื่อดังของจังหวัดพิษณุโลกที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อติดมือกลับไปทุกครั้งเมื่อมาเยือน

เมื่อเพิ่มรายได้ด้วยการเลี้ยงวัวและผลิตสินค้าส่งขายแล้ว ยังได้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อทราบถึงอัตราการใช้-จ่ายในแต่ละครัวเรือน รวมถึงจัดทำบัญชียอดหนี้สินรวมของชาวบ้าน ภายในหมู่บ้านและตั้งเป้าลดภาระหนี้สินของชาวบ้าน ด้วยโครงการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ปัจจุบันมีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ 162 คน จากทั้งสิ้น 513 คน ปัจจุบันมียอดรวมกว่า 270,000 บาท โดยเน้นประเภทเงินฝากประจำ 5 ปี ซึ่งตั้งเป้าลดภาระหนี้สิน ทั้งนี้เงินดังกล่าวยังมีการสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ เพื่อปล่อยกู้เงินและนำมาสู่เงินปันผลแก่เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกของสหกรณ์ พร้อมกับตั้งเป้าปลดหนี้ทั้งชุมชนให้หมดสิ้นภายใน 5 ปี ปัจจุบันโครงการนี้สามารถลดหนี้สินของชาวบ้านไปแล้วกว่า 70 เปอร์เซ็นต์ จากผลสำเร็จของชาวหมู่บ้านบางกระทุ่มน้อย สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้อย่างดีว่า แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง

การขับเคลื่อนการดำเนินงานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านบางกระทุ่มน้อย ด้านการลดรายจ่าย ได้แก่ การส่งเสริมให้ครัวเรือนในหมู่บ้าน มีการปลูกพืชผักสวนครัว ซึ่งหากเหลือจากการบริโภคจะมีการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนกัน และจำหน่าย ซึ่งเป็นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนด้วย โดยส่งเสริมให้ครัวเรือนในหมู่บ้านมีการปลูกพืชผักสวนครัวทุกหลังคาเรือน และมีการจัดทำบัญชีรับจ่ายของครัวเรือน และการส่งเสริมการลด ละ เลิก อบายมุข โดยผู้นำในหมู่บ้านได้ดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่ชาวบ้าน ด้านการเพิ่มรายได้มีการส่งเสริมให้ครัวเรือนมีอาชีพเสริม ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงหมู ไก่ กบ เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนแล้ว ยังสามารถใช้บริโภคในครัวเรือนเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายอีกทางหนึ่งด้วยการส่งเสริมให้ครัวเรือนที่เลี้ยงหมู มีการนำมูลของหมูมาพัฒนาเป็นปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพที่ใช้ในการทำเกษตร ด้านการประหยัดมีการส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนมีการออมทรัพย์ ซึ่งในหมู่บ้านมีครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนี้ ยังมีการออมด้วยตนเอง รวมทั้งลูกหลานได้มีการออมโดยฝากเงินในรูปแบบธนาคารชุมชน

ในด้านการเรียนรู้มีการส่งเสริมให้มีการรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดและสานต่อกันมาจนปัจจุบัน ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกัน ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การจัดทำบัญชีรับจ่ายครัวเรือน เป็นต้น ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนมีการส่งเสริมการใช้วัตถุดิบในหมู่บ้านเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น การทำกล้วยตาก มีการส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น โดยการส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนมีการปลูกไม้ยืนต้น และยังมี การจัดให้มีการดูแลรักษาแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์ ด้านการเอื้ออารีต่อกันได้สนับสนุนการช่วยเหลือ คนจน คนด้อยโอกาส และคนประสบปัญหา ทั้งในด้านการส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริม เช่น การประสานงานขอรับเบี้ยยังชีพ เครื่องนุ่งห่ม ข้าวสารอาหารแห้ง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้จัดสรรเงินกำไรจากกองทุนหมู่บ้าน จัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและคนในหมู่บ้าน และยังมี การจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจประจำหมู่บ้านเพื่อสมทบเงินทำศพให้แก่สมาชิก มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้รักสามัคคีซึ่งมีกิจกรรมการทำบุญร่วมกัน การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การรับประทานอาหาร การร้องรำทำเพลงร่วมกัน การพัฒนาที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านและที่สำคัญคือ การแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และด้านการจัดการความรู้การปฏิบัติการพัฒนาหมู่บ้าน โดยการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีการพัฒนา จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และสภาพของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต กิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน และกิจกรรมที่เน้นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การจัดกิจกรรมมีการประสานทุกภาคส่วน โดยทำหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามบทบาทภารกิจหรือความเชี่ยวชาญ โดยชุมชนมีหน้าที่ร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการจัดวางแผนและแนวทางการพัฒนาชุมชน

ปัจจัยสู่ความสำเร็จของชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำหมู่บ้าน และครอบครัวพัฒนา มีความเอาใจใส่ และมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี มีความรัก ความสามัคคี มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ แกนนำหมู่บ้านร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านต้นแบบ โดยมีการยอมรับของคนในชุมชน โดยมีแนวทางการปฏิบัติ คือ พัฒนาคอนในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ จัดกิจกรรมส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมป้องกันและเฝ้าระวังยาเสพติด จัดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้วาง 3 ช่วง 2 เงื่อนไข ประกอบไปด้วย

การมีเหตุผล ชุมชนมีการนำข้อมูลของชุมชนตามสภาพความเป็นจริงมาวิเคราะห์ปัญหา และค้นหาศักยภาพของชุมชน สมาชิกในชุมชนสามารถใช้พื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ด้วยการทำการเกษตรบนพื้นฐานการไม่ใช้สารเคมีในทุก กิจกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพด้วยความรอบคอบ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ

ความพอประมาณ ชุมชนมีการนำข้อมูลที่วิเคราะห์และสังเคราะห์จากปัญหาและการหา ศักยภาพของชุมชนมาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและจัดทำแผนดำเนินงานร่วมกัน มีความ เป็นอยู่อย่างพออยู่ พอกิน พอใช้ ประหยัด ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพ มีการเก็บออม ไม่เล่น การพนัน มีวินัยในการทำบัญชีครัวเรือน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เน้นการผลิตและบริโภคใน ระดับพอประมาณและสามารถพึ่งพาตนเองได้

ภูมิคุ้มกัน สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนด้วยการจัดทำแผนชุมชน โดยมีกำหนด ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่มีผลสำเร็จเชิงประจักษ์ มีการกำหนดโครงสร้าง ระบบ กติกา แบ่งบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดและตามกำลังความสามารถ มีการกำหนดโครงสร้างการ บริหารงานชุมชนอย่างเป็นระบบ ด้วยการกำหนดระบบคน ระบบกลุ่ม ระบบงาน และระบบ ติดตามอย่างชัดเจน และมีการถอดบทเรียน ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

ความรู้ สมาชิกในชุมชนมีกิจกรรมในการรวบรวมข้อมูล ความรู้ ความคิด ในการวิเคราะห์ ปัญหาของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มพูนความรู้ ทักษะและประสบการณ์เพื่อนำความรู้มา พัฒนาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาของครัวเรือนและชุมชน รวมถึงสามารถเผยแพร่ความรู้ และต่อ ยอดขยายผลได้

คุณธรรม ผู้นำชุมชนมีจิตใจที่มุ่งมั่น เสียสละ ใช้หลักคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์ ความ เสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ และความไว้วางใจ เป็นหลักในการบริหารงานของ ชุมชน และชุมชนยังได้ร่วมกันกำหนดกฎกติกาของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข ที่ได้ยึดถือจนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

เมื่อชาวบ้านทุกคนช่วยกันคิด ช่วยกันบริหาร ช่วยกันจัดการชุมชน โดยน้อมนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบในการดำเนินงาน ชุมชนบ้านบางกระน้อยจึงก้าวไปสู่ การเป็นชุมชนต้นแบบที่เข้มแข็งด้วยการมีอาชีพที่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ผลจากการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลังจากที่ได้นำไปศึกษาดูงานและรับการอบรมให้ความรู้ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในด้านการเกษตร ทำให้เกิดการนำความรู้ใหม่ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่มีอยู่ในการจัดการด้านการเกษตรของหมู่บ้านโรงเจ็ก จากการสนับสนุนงบประมาณในการต่อยอดกิจกรรมจากการศึกษาดูงาน ทำให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการวางแผนเพื่อการผลิต และได้ดำเนินการจัดซื้ออุปกรณ์เพื่อทำเตาน้ำส้มควันไม้จากงบประมาณที่ได้รับ เพื่อให้เป็นแหล่งการทำน้ำส้มควันไม้ทดแทนการใช้สารเคมี และเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ลดต้นทุนให้กับกลุ่มอาชีพปลูกมะม่วงในชุมชน ก่อเกิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสมาชิกกลุ่มของชุมชนบ้านโรงเจ็ก ทำให้สามารถวางแผนการจัดการด้านการผลิตได้และยังเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยให้กับคนในชุมชนได้

1) กิจกรรมที่ได้ดำเนินงานหลังจากการศึกษาดูงานที่นำมาต่อยอด

บ้านโรงเจ็กได้จัดทำโครงการ “ทำเตาน้ำส้มควันไม้ (เตาถัง)” โดยดำเนินการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจให้แก่ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้าน ณ ศาลาเอนกประสงค์หมู่บ้าน หลังจากที่ได้ข้อสรุปการจัดทำโครงการแล้ว จึงจัดประชุมผู้แทนครอบครัวพัฒนาและผู้นำชุมชนที่ได้ไปศึกษาดูงาน เพื่อสรุปผลถอดบทเรียนการดูงาน และจัดทำโครงการฯ ณ ศาลาเอนกประสงค์หมู่บ้าน และได้ดำเนินการจัดซื้อ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการทำเตาน้ำส้มควันไม้ และดำเนินการสร้างเตาน้ำส้มควันไม้ตามจุดต่างๆ ในหมู่บ้าน จำนวน 8 แห่ง โดยใช้บริเวณบ้านของผู้นำชุมชน และครอบครัวพัฒนาเป็นจุดสร้างเตาฯ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วหมู่บ้าน เพื่อเป็นประโยชน์และสะดวกสำหรับคนในชุมชนที่สนใจ และมีความต้องการใช้เตาฯ นอกจากนี้ มีการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนทราบถึงความเป็นมาของโครงการนี้และประโยชน์ของเตาน้ำส้มควันไม้ อีกทั้งเชิญชวนให้คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์จากเตาน้ำส้มควันไม้ ที่ตั้งอยู่ใกล้บ้าน

ภาพ 44 อุปกรณ์สำหรับทำเตาน้ำส้มควันไม้

2) ประโยชน์ที่ได้รับการดำเนินการ

เนื่องจากบ้านโรงเจ็กเป็นหมู่บ้านในโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่ ซึ่งปัจจุบันทางหมู่บ้านต้องการรักษาสภาพความเป็นอยู่และต่อยอดความเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน ได้ช่วยให้หมู่บ้านสามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ได้ อีกทั้งในหมู่บ้านมีการทำสวนมะม่วงเป็นจำนวนมาก และแต่ละปีจะมีการตัดแต่งกิ่งมะม่วง โดยวิธีการทำลายกิ่งมะม่วงคือปล่อยให้ผุพังโดยเปล่าประโยชน์ หรือเผาในที่โล่ง ซึ่งการเผาในที่โล่งแฉ่งนี้ จะก่อให้เกิดควันไฟที่ประกอบด้วยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ อันเป็นพิษต่อทางเดินหายใจและทำลายชั้นบรรยากาศ การทำเตาน้ำส้มควันไม้จึงได้ประโยชน์มาก กล่าวคือ เป็นการจัดการเศษไม้ ซึ่งเป็นเศษวัสดุที่ไม่มีประโยชน์ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น และเป็นการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ธรรมชาติ ได้ผลิตภัณฑ์สองชนิด คือ ถ่าน ซึ่งคนในชุมชนสามารถใช้ถ่านแทนก๊าซหุงต้ม ซึ่งเป็นการลดรายจ่าย และน้ำส้มควันไม้ ซึ่งคนในชุมชนสามารถนำไปใช้ในการเกษตรและครัวเรือนได้

ภาพ 45 เตาน้ำส้มควันไม้ที่ชาวบ้านใช้ไล่เพลี้ยจากต้นมะม่วง

3) การต่อ ยอดการดำเนินงานหรือกิจกรรม

เนื่องจากหมู่บ้านต้องการคงสภาพการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้หมู่บ้านสามารถดำเนินการด้านเศรษฐกิจพอเพียงไปได้ โดยหมู่บ้านจะต่อยอดโครงการเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง โดยเพิ่มจำนวนเตาและประชาสัมพันธิ์ให้คนชุมชน นำไม้มาเผาในเตาน้ำส้มควันไม้มากขึ้น โดยในขณะนี้ได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอีก 6 เตา เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตและใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่ได้ มีการดำเนินการให้ความรู้ ความเข้าใจคนในชุมชนถึงประโยชน์ของน้ำส้มควันไม้ ที่สามารถใช้ในการทำการเกษตร ซึ่งสามารถลดการใช้สารเคมีลง เนื่องจากน้ำส้มควันไม้มีคุณสมบัติเป็นสารไล่แมลงฆ่าจุลินทรีย์ที่ทำลายพืช เป็นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชและป้องกันเชื้อรา ทำให้ได้ไม้ผลอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้ในครัวเรือนได้คือ ผสมน้ำฉีดป้องกันปลวก มด แมลง และสัตว์ต่าง เช่น ตะขาบ กิ้งกือ แมงป่อง รวมทั้งป้องกันกลิ่นและแมลงไม่ให้วางไข่ในถังขยะ ใช้ราดดับกลิ่นห้องน้ำ ห้องครัว และที่ขึ้นแฉะ ผสมน้ำเพื่อใช้รักษาโรคผิวหนัง นอกจากนี้ จะมีการส่งเสริมให้ครัวเรือนที่มีถ่านเหลือใช้จากการอุปโภค บริโภค นำถ่านไปขายเพื่อเสริมสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน ทั้งนี้อาจจัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมาในหมู่บ้าน เพื่อเพิ่มความสามารถในการต่อรองและปรับปรุงพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ถ่านให้สามารถแข่งขันกับตลาดได้ในอนาคตต่อไป

นอกจากนี้ ทางชุมชนมีแนวคิดที่จะต่อยอดจากการได้ผลผลิต (มะม่วง) ที่เหลือจากการจำหน่ายมาแปรรูปเป็นมะม่วงแผ่น โดยต้องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เป็นชื่อของหมู่บ้านเพื่อการประชาสัมพันธ์เวลาที่มีผู้มารับซื้อไปจำหน่าย อีกทั้งในอนาคตยังคงต้องการเตาเพิ่มเติมเนื่องจากมีอายุการใช้งาน 1-2 ปี ขึ้นอยู่กับปริมาณการใช้งานมากน้อย ชุมชนจึงต้องการต่อยอดให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับการผลิตและทดแทนในส่วนที่หมดอายุการใช้งาน

4) ความเชื่อมโยงกับประเด็นเศรษฐกิจพอเพียงด้านการเกษตร

โครงการนี้สามารถเชื่อมโยงกับการเกษตรพอเพียงได้คือ ในการนำวัสดุเหลือใช้มาสร้างผลผลิตใหม่ ที่สามารถนำมาใช้ในการทำการเกษตรได้ คือน้ำส้มควันไม้ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นสารไล่แมลง ฆ่าจุลินทรีย์ที่ทำลายพืช เป็นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชและป้องกันเชื้อรา ตลอดจนเป็นการลดการใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพของดินในระยะยาว อีกทั้งยังลดรายจ่ายในการทำการเกษตรให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ไม่เป็นหนี้สินจากการซื้อสารเคมีมาใช้ในการทำการเกษตร

และสามารถจัดเป็น “ศูนย์เรียนรู้” เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และผลประโยชน์ของสมาชิกที่ทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพของชาวบ้านได้ โดยนำองค์ความรู้ที่เป็น จุดเด่นเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้กับชาวบ้านหรือผู้มาศึกษาดูงานที่สนใจได้

5) การบริหารจัดการด้านการเกษตรอย่างยั่งยืน

ในระยะแรก จัดประชุมให้ความรู้ ความเข้าใจคนในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการทำ โครงการทำเตาน้ำส้มควันไม้ (เตาถัง) มากขึ้น เพื่อเป็นการขยายกลุ่มเป้าหมายให้ครอบคลุมทั้ง ชุมชน รวมถึงส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากถ่านและน้ำส้มควันไม้ให้เกิด ประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชน อีกทั้งส่งเสริมให้ใช้ปัจจัยการผลิตจากธรรมชาติในการทำ การเกษตร เช่น ลดการใช้สารเคมีในการกำจัดแมลงและศัตรูพืช เปลี่ยนมาใช้ น้ำส้มควันไม้ในการ ทำการเกษตร จนกลายเป็นการเกษตรอินทรีย์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายดิน ในระยะยาว ทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้เมื่อลดการใช้สารเคมีและดินมีความ อุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น ส่งผลให้รายจ่ายในการทำการเกษตรลดลง และมี รายได้เพิ่มขึ้น ทำให้สามารถมีเงินเก็บออม ไม่เป็นหนี้สิน พึ่งพาตนเองได้ เศรษฐกิจชุมชนมีความ เข้มแข็ง และชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างอิสระในการทำการเกษตรต่อไปได้

ข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้

การศึกษาโครงการวิจัยการถอดบทเรียนและถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้เศรษฐกิจ พอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอด องค์ความรู้จากชุมชนรองรับ ดังนี้

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ข้อค้นพบ ได้แก่ การส่งเสริมให้ชุมชนนำแนวคิดเศรษฐกิจ พอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง ชุมชนพอเพียง ผ่านกระบวนการการ กระจายอำนาจให้แก่ชุมชนหรือท้องถิ่น โดยที่ให้บทบาทชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนที่จะทำให้เกิดการ พัฒนาการในการกระจายอำนาจ ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างแท้จริง การให้ชุมชนมีบทบาทสามารถรับผิดชอบในการบริหารจัดการสาธารณะ ตลอดจน แก้ไขปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และสามารถสร้างความเจริญทาง เศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยผ่านกระบวนการขับเคลื่อนนั้น ควร เป็นไปตามลำดับ

ขั้นตอนเริ่มจากการพึ่งตนเองในระดับครอบครัวในเรื่องปัจจัยสี่แล้วจึงพัฒนาตนเองให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และอดออมให้พอมีพอกินพอใช้ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นแก้ไขปัญหามาเหตุและปัจจัยด้วยความสามารถและศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ก่อนคิดพึ่งผู้อื่น เมื่อมีความเข้มแข็งและเป็นอิสระแล้วจึงพัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยนในขั้นพึ่งพากันและกัน นำไปสู่การรวมกลุ่มกันในระดับชุมชนและท้องถิ่น และทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยมีการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ให้ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง ได้รับอำนาจและสิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร สามารถตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ และจัดการทุนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการขับเคลื่อนที่ให้อิสระในการตัดสินใจต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาความยากจนในชุมชน และมีการจัดการองค์กรชุมชนจนสามารถพึ่งพาตนเองในระดับชุมชนท้องถิ่น แล้วจึงพัฒนาเครือข่ายสู่ภายนอกกับชุมชนอื่นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

นอกจากนี้ ภาครัฐและภาคส่วนอื่นๆ ต้องมีบทบาทสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน โดยยึดหลักการงานแนวพระราชดำริ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา เพื่อสร้าง สันติ สมานฉันท์ และความเจริญที่ยั่งยืน ปรับกลไกและกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อวิถีการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น ขับเคลื่อนและให้ความรู้แก่ชุมชนให้สามารถบริหารจัดการตนเอง และสนับสนุนการสร้างเครือข่ายวิถีเศรษฐกิจชุมชนและวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับภายนอกอย่างเป็นลำดับขั้นตอน อันจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างมีอัตลักษณ์ มีศักดิ์ศรี และอยู่อย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดในลักษณะเชื่อมโยงและพึ่งพากันให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อสร้างโอกาสการพัฒนา สร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคและชนบท และขยายเชื่อมโยงสู่โลกาภิวัตน์ตามศักยภาพและโอกาสของพื้นที่ควบคู่ไปด้วย